

บทที่ 3

สภาพทั่วไปของเขตสัมพันธวงศ์

เขตสัมพันธวงศ์เป็นเขตที่มีมีความโดดเด่น เนื่องจากประกอบด้วยย่านต่างๆที่มีชนชาวจีนอาศัยอยู่มากที่สุด กลุ่มชนชาวจีนเหล่านี้ได้หล่อหลอมวัฒนธรรมประเพณี รวมถึงกิจกรรมต่างๆที่มีลักษณะเฉพาะขึ้นมา สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นมาตั้งแต่อดีตที่ชาวจีนเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย ดังนั้น การที่จะศึกษาเรื่องเอกลักษณ์ และการท่องเที่ยวของเขตสัมพันธวงศ์ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีการศึกษาถึงประวัติศาสตร์ ความเป็นมา และสภาพทั่วไปในด้านกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคมเขตสัมพันธวงศ์ด้วย ซึ่งเป็นสิ่งที่จะกล่าวถึงในบทที่ 3 นี้

3.1 ประวัติความเป็นมา

สัมพันธวงศ์ มีประวัติความเป็นมาตั้งแต่เริ่มสร้างกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นพื้นที่ต่อเนื่องกับเกาะรัตนโกสินทร์ตอนใต้ที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับเมืองหลวง เสมือนเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่เกาะรัตนโกสินทร์ การศึกษาประวัติความเป็นมาของเขตสัมพันธวงศ์ จึงจำเป็นต้องศึกษากรุงรัตนโกสินทร์ว่ามีความเป็นมาอย่างไร ทั้งสภาพพื้นที่ชุมชนเมือง การเจริญเติบโตตามยุคและสมัย และความสัมพันธ์อันเป็นที่มาของชุมชนเขตสัมพันธวงศ์จนถึงสภาพที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

พื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์รวมทั้งเขตกรุงเทพมหานครในปัจจุบันได้รับการสันนิษฐานจากการสำรวจวิจัยทางวิศวกรรมว่า เดิมเป็นพื้นที่อยู่ใต้น้ำ เพราะมีการค้นพบร่องรอยของฝั่งทะเลอ่าวไทยไกลไปจนถึงจังหวัดอุตรดิตถ์ ต่อมาฝั่งทะเลได้ถอยร่นลงมาทางใต้เกิดเป็นที่ลุ่มกว้างใหญ่ แม่น้ำเจ้าพระยาได้พัดพาดินตะกอนและโคลนตมซึ่งมีคุณค่าต่อการเพาะปลูกทางเกษตรกรรมมา ทับถมจนกลายเป็นแผ่นดินที่อุดมสมบูรณ์ในบริเวณที่เรียกว่า "ที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา" ซึ่งสภาพพื้นที่เป็นแอ่งกระทะจากอ่าวไทยในปัจจุบันสูงขึ้นไปทางเหนือประมาณ 300 กิโลเมตร โดยอายุดินชั้นนี้ประมาณไม่เกิน 1,000 ปี ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติยังไม่สิ้นสุดยังคงมีแนวโน้มต่อไปโดยลำดับ สภาพดินของพื้นที่กรุงเทพมหานคร จึงมีลักษณะชั้นดินตอนบนเป็นดินเหนียวประมาณ 20 เมตร ชั้นถัดลงไปเป็นดินปนทราย และกรวดเป็นชั้น ๆ ส่วนชั้นหินคานนั้นอยู่ลึกมาก

พื้นที่อันเป็นที่ตั้งของกรุงรัตนโกสินทร์ เดิมเป็นหมู่บ้าน สวนผลไม้ ไร่นาของชาวจีนมาก่อน แม่น้ำเจ้าพระยาที่ไหลผ่านตามธรรมชาตินั้น จะไหลวกวนจากตอนเหนือเข้าคลองบางกอกน้อยทางฝั่งตะวันตก อ้อมเข้าคลองตลิ่งชัน และคลองบางระมาด และไหลออกคลองบางกอกใหญ่ ซึ่ง

สมัยนั้นยังไม่มี การขุดคลองลัดจากปากคลองบางกอกน้อย กับปากคลองบางกอกใหญ่ผ่ากลางพื้นที่เหมือนสภาพปัจจุบันพื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์เดิม คือ ตำบลบางกอก มีพื้นที่ทั้งฝั่งตะวันออก และตะวันตกรวมกันคือกรุงเทพมหานครกับธนบุรีในปัจจุบัน

การตั้งถิ่นฐานชุมชนสมัยเริ่มแรก ณ ตำบลบางกอก คงมีมานานแล้ว ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ทราบแต่เพียงว่า สมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่ทองทรงสถาปนากรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีเมื่อ พ.ศ. 183 นั้น เมืองพระประแดงเป็นเมืองด่านสำคัญตอนใต้ที่รักษาพื้นที่บริเวณปากอ่าวไทย บางกอกซึ่งเป็นชุมชนริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาที่อยู่ถัดเมืองพระประแดงขึ้นมา ก็คงจะมีความเจริญเติบโตและความหนาแน่นของชุมชนเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ พร้อมกับความเจริญรุ่งเรืองของอาณาจักรศรีอยุธยา ชุมชนที่เติบโตในช่วงเวลาดังกล่าวนั้นเป็นชุมชนที่เกาะตัวกันอยู่ริมแม่น้ำลำคลองโดยใช้เส้นทางคมนาคมทางน้ำเสียส่วนใหญ่ เพราะสมัยนั้นยังมีถนนหนทาง การคมนาคมติดต่อกัน จึงอาศัยธรรมชาติเลือกอันวยสะดวกต่อการดำเนินชีวิตประจำวัน ประชาชนจึงปลูกบ้านเรือนอยู่ริมแม่น้ำลำคลอง หรืออยู่ริมน้ำ ประกอบอาชีพเพาะปลูกในท้องที่เรียกสวน ไร่นา จึงเห็นได้ว่าอิทธิพลของกรุงศรีอยุธยาได้แผ่คลุมมาถึงพื้นที่นี้ ดังปรากฏเป็นหลักฐานในวัดสำคัญๆ ว่าเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปสมัยอยู่ทองขนาดใหญ่หลายแห่ง ริมแม่น้ำเจ้าพระยาตอนใต้ โดยเฉพาะฝั่งตะวันตก

ต่อมาพระมหากษัตริย์หลายพระองค์ ได้โปรดให้ขุดคลองลัดหลายช่วงเพื่อลดระยะทางเดินเรือจากทะเลซึ่งเดิมต้องแล่นอ้อมคุ้งน้ำอันคดเคี้ยวมากมายตลอดลำแม่น้ำเจ้าพระยา เพื่อขึ้นไปติดต่อกับนครหลวง โดยเฉพาะในระหว่างปีพ.ศ. 2007 - 2089 ซึ่งตรงกับรัชสมัยของสมเด็จพระไชยราชาธิราช ได้มีการขุดคลองลัดบางกอก จากคลองบางกอกน้อยไปถึงคลองบางกอกใหญ่ ดังกล่าว อันเป็นเหตุให้สายน้ำเปลี่ยนทางเดินจนคลองนี้ได้ขยายกว้างเป็นลำแม่น้ำใหญ่ ส่วนเส้นทางแม่น้ำเดิมแคบลงและตื้นเขินจนเปลี่ยนสภาพเป็นคลองในเวลาต่อมา

ความเปลี่ยนแปลงในระยะต่อมาของพื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์ ได้การได้รับสถาปนาเป็นเมืองหลวงสมัยกรุงธนบุรี ตั้งแต่ พ.ศ. 2310 เนื่องจากสถานการณ์บ้านเมืองอยู่ในภาวะคับขันหลังกรุงศรีอยุธยาแตกสลาย แนวทางการสร้างเมืองหลวงจึงเป็นไปโดยอาศัยหลักทางยุทธศาสตร์เป็นสำคัญ โดยที่ปรากฏเป็นป้อมและกำแพงก่ออิฐหนาตามแนวสองฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา มีกำแพงเมืองฝั่งละสามด้านประกบกันใหม่หน้าไหลผ่ากลาง มีลักษณะเป็นเมืองอกแตก ซึ่งมีทางหนีอย่างดีภายนอกกำแพงเมืองออกไปทั้งสองฝั่งสู่สวนผลไม้และนาข้าวที่ปลูกเลี้ยงชาวเมือง

การใช้ที่ดินของชุมชนสมัยกรุงธนบุรี ภายในกำแพงเมืองปรากฏหนาแน่นทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา เช่น พระราชวัง วังเจ้านาย ตลาด คู่งนิวาสถานของพระญาติพระวงศ์ ภูเขา

ฯลฯ ส่วนทางด้านตะวันออกยังมีชุมชนเบาบางและเป็นชุมชนของชาวต่างด้าวคือ มอญ ญวน และจีนเสียเป็นส่วนใหญ่ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นส่วน ไร่นา

ยุคเริ่มสร้างกรุง

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า สภาพการใช้ที่ดินทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยาได้ว่างเปล่าหากแต่เป็นพื้นที่ส่วนหนึ่งของกรุงธนบุรีเท่านั้น และเนื่องจากพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงคุ้นเคยกับพื้นที่ฝั่งนี้มาตั้งแต่สมัยดำรงตำแหน่งเจ้าพระยาจักรี ในสมัยกรุงธนบุรี ด้วยทรงเป็นนางงานรับพระราชโองการสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ในการบูรณะปรับปรุงพื้นที่พระนครทั้งสองฟาก แล้วสร้างกำแพงเมืองและป้อมมั่นคงบริบูรณ์ดังกล่าวมาแล้ว (กรมศิลปากร, 2512) ดังนั้นการที่ทรงสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์บนพื้นที่ปัจจุบันจึงมิได้เป็นการย้ายพระนครมาบนที่ว่างเปล่า หากแต่เป็นพื้นที่ที่มีการใช้ที่ดินค่อนข้างเบาบางกว่าทางฝั่งตะวันตก ลักษณะทางกายภาพของที่ดินทางฝั่งตะวันออกก่อนปี พ.ศ. 2325 นั้น คงเป็นเรือกสวนริมแม่น้ำและที่เรียกว่าทะเลโคลนลึกเข้าไปในแผ่นดินกว้าง ชุมชนคงเกาะตัวริมแม่น้ำและลำคลองต่างๆ ซึ่งขุดแยกเข้าไปหล่อเลี้ยงนาข้าวส่วนนอกเขตกำแพงเมืองบริเวณวัดสะแก (วัดสระเกศในปัจจุบัน) ขุดคลองมหาเนคทอดออกไปเป็นเส้นทางติดต่อกับชนบทด้านตะวันออกของพระนคร

คลองต่างๆ ข้างต้นล้วนมีชื่ออื่นที่รู้จักกันดี เช่น คลองคูเมืองเดิมเรียกกันติดปากในปัจจุบัน คลองหลอด คลองหลอดนั้นได้แบ่งชื่อเรียกว่าคลองโรงไหมทางด้านเหนือและคลองตลาดทางด้านใต้ (คำว่าปากคลองตลาดคือบริเวณปลายคลองคูเมืองเดิมด้านใต้นั่นเอง) คลองรอบกรุงด้านเหนือก็เรียกคลองบางลำพู ส่วนทางด้านใต้เรียกคลองโอ่งอ่าง ส่วนคลองเล็กๆสองคลองที่เชื่อมคลองรอบกรุงกับคลองคูเมืองเดิมก็คือ คลองหลอดเพราะมีลักษณะแคบยาวและเหมือนหลอด ในปัจจุบันเรียกว่าคลองวัดเทพธิดา และคลองวัดราชัน์ดดา

ภาพที่ 3-1 คลองถมสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ภาพที่ 3-2 สะพานหินสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น
(ที่มา : เสน่ห์เมืองจิว ทำเลม้งกรทอง)

สำหรับการใช้ที่ดินในเขตชั้นนอกระหว่างคลองคูเมืองเดิมกับคลองรอบกรุง ตามที่เคยกล่าวมาแล้วว่า เป็นที่ดินค่อนข้างเปลี่ยวและรกร้างถูกแบ่งด้วงคลองหลอดสองคลองขนาดใหญ่เกือบเท่าๆ กัน ที่ดินเหล่านี้ข้าราชการบริพารและข้าราชการชั้นผู้น้อยตลอดจนราษฎรได้จับจองเพื่อตั้งบ้านเรือน เมื่อเวลาผ่านไปความหนาแน่นก็ยิ่งทวีขึ้นเป็นลำดับเพราะมีการอพยพเข้ามาประกอบอาชีพในเมืองหลวง สิ่งก่อสร้างที่สำคัญ ๆ ได้แก่ คูเมือง กำแพงเมือง ตามแนวคูเมืองเดิม (ที่เรียกว่าคลองหลอดในปัจจุบัน) วัดโพธิ์ วัดสลัก (วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามและวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ในปัจจุบันตามลำดับ) ซึ่งตั้งอยู่ใกล้แม่น้ำเจ้าพระยา นอกจากนี้ก็มีบ้านเรือนของพระราชาเศรษฐีและชาวจีนตรงบริเวณ พระมหาราชวังในปัจจุบัน และบ้านเรือนบริเวณท่าเตียน ส่วนทางตอนใต้เป็นเพียงเรือกสวนไร่นาของราษฎร

เมื่อจะทรงเริ่มสร้างพระมหาราชวังได้โปรดให้ชุมชนเดิมซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวจีนย้ายไปอยู่ ณ ที่สวนระหว่างคลองวัดสามปลื้มกับคลองวัดสำเพ็ง (วัดจักรวรรดิราชาวาส ถึง วัดปทุมคงคาในปัจจุบัน) และให้ชาวจีนไปอยู่ ณ ตำบลบ้านหม้อและพารุذنอกกำแพงเมืองเดิม

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกได้ทรงประกอบพิธียกเสาหลักเมือง หลังจากเสด็จเสวยราชสมบัติ เมื่อวันที่ 6 เมษายน 2325 ได้เพียง 15 วัน และอีก 15 วันต่อมาก็โปรดให้เริ่มสร้างพระราชนิเวศน์มณเฑียรสถานจากนั้นจึงทรงประกอบพระราชพิธีปราบดาภิเษก การก่อสร้างพระนครได้เริ่มจริงจังในปี พ.ศ. 2326 โดยรื้อกำแพงเมืองฝั่งธนบุรีให้เหลือไว้แต่พระราชวังชั้นใน รื้อกำแพงเมืองฝั่งตะวันออกตามแนวคูเมืองเดิมรวมทั้งป้อมต่างๆ ลงสิ้น มีการย้ายสถานที่ราชการฝั่งธนบุรีมายังพระนครใหม่ รวมทั้งชุดคลองรอบกรุงชั้นใหม่เชื่อมระหว่างคลองบางลำพู และคลองโอ่งอ่างเพื่อขยายอาณาเขตเมืองออกไป ตามแนวคลองรอบกรุงนี้ได้สร้างกำแพงรอบป้อมขึ้นใหม่ 14 ป้อม เพื่อป้องกันข้าศึกศัตรู สถานการณ์บ้านเมืองในขณะนั้น ปราศจากภาวะสงคราม ในช่วง 5 ปี หลังสร้างกรุง ประชากรเริ่มขยายตัวอย่างรวดเร็ว

พื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์ในยุคแรก ภายในกำแพงเมือง 2,589 ไร่ เป็นพื้นที่เขตชั้นใน 1,125 ไร่ และเขตชั้นนอก 1,464 ไร่ ความยาวของกำแพงเมืองรอบพระนครประมาณ 7.2 กิโลเมตร ตามแนวกำแพงมีป้อม 14 ป้อม ประตูขนาดใหญ่ 16 ประตู และประตูขนาดเล็ก 47 ประตู จะสังเกตได้ว่าประตูเมืองต่างๆ ริมคลองรอบกรุงนั้นก็มิจุดผ่านของเส้นรัศมี ซึ่งเป็นแกนนำการขยายตัวของเมือง ส่วนนอกกำแพงเมืองสถานที่ทั่วไปเป็นท้องที่ทุ่งกว้างที่แผ่ด้วยลำคลองใหญ่น้อยซึ่งไหลลดเลี้ยวออกไปสู่ชนบท เส้นทางน้ำที่เป็นเส้นทางที่สำคัญ ซึ่งราษฎรได้อาศัยลำคลองเหล่านี้เป็นทางส่งน้ำเข้าไปช่วยการเพาะปลูกในที่ดินลึก ๆ และใช้เป็นสื่อกลางหลักในการเดินทางติดต่อทำมาค้าขาย ด้วยเหตุนี้ พอจะกล่าวสรุปได้ว่าชุมชนที่เกิดขึ้นในสมัยนี้นั้นใช้วิธีการชุดคลองเป็นเส้นนำคล้ายกับที่ชุมชนในปัจจุบันที่เกิดขึ้นโดยการตัดถนนก่อน

ชุมชนต่างๆในระยะแรกสร้างกรุง สามารถแยกออกตามเชื้อชาติ เพราะเป็นชาวต่างด้าว เสียเป็นส่วนใหญ่ ภายในเขตกำแพงเมืองได้แก่พวกเขมรริมคลองรอบกรุงเยื้องปากคลองตลาด พวกมอญแถบสะพานมอญ และพวกมลายูแถบวัดชนะสงคราม และริมคลองมหานาคภายนอก เขตกำแพงเมืองได้พวกยวนแถบบางโพและยานนาวา พวกชาวจีนถูกย้ายไปอยู่แถบริมแม่น้ำ ตั้งแต่ได้กำแพงเมืองลงไป ถึงบริเวณเชียงกง หรือบริเวณพื้นที่เขตสัมพันธวงศ์ในปัจจุบัน

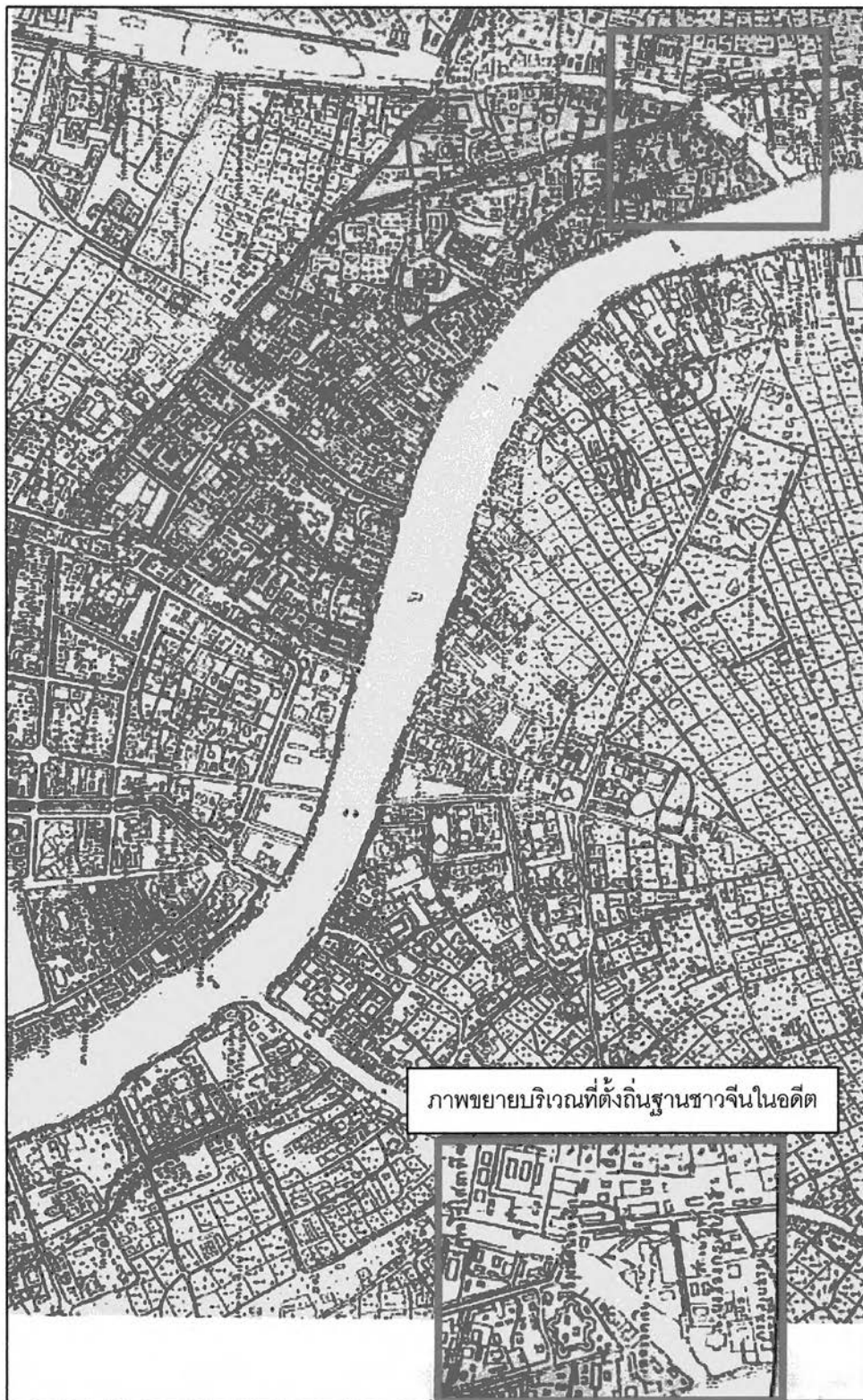
ความเปลี่ยนแปลงทางกายภาพในช่วงเวลา 40 ปีถัดต่อมา ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยเพียงเล็กน้อย กล่าวคือ เฉพาะในด้านการใช้ที่ดินนั้นมีการขยายเขต พระบรมมหาราชวังออกไปทางทิศใต้อีก 20 ไร่ครึ่ง จนเกือบชิดกับเขตวัดพระเชตุพนในปี พ.ศ. 2361 เป็นการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน ซึ่งเดิมเป็นที่ตั้งบ้านเรือนของเสนาบดีเก่าสมัย พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก และได้โปรดให้ตัดถนนสายใหม่เพื่อคั่นเขตระหว่าง พระบรมมหาราชวังและวัดพระเชตุพนถนนสายนี้ชื่อถนนท้ายวัง ซึ่งมีความสำคัญในการบรรจบ กับสายเดิมทำให้ขบวนแก่ สามารถเคลื่อนรอบกำแพงพระบรมมหาราชวังได้เช่นที่ปรากฏในปัจจุบัน

เมื่อเปลี่ยนรัชกาลใหม่ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้มีการก่อสร้างและ บูรณะซ่อมแซมอาคารสำคัญ ๆ ในพระบรมมหาราชวัง และวัดพระศรีรัตนศาสดารามจำนวนมาก ภายนอกเขตกำแพงเมือง ทรงบริเวณปากคลองมหานาคกับคลองรอบกรุงได้โปรดให้สร้างพระ เจดีย์ใหญ่ให้เหมือนพระเจดีย์วัดภูเขาทอง ซึ่งตั้งอยู่ริมคลองที่เชื่อมคลองมหานาค เช่นเดียวกับใน สมัยกรุงศรีอยุธยา เจดีย์ภูเขาทองได้กลายเป็นจุดหมายตาที่สำคัญอย่างหนึ่งของกรุงรัตนโกสินทร์ トラบเท่าทุกวันนี้

สังคมนาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว คล้ายกับสังคมนาในสมัยกรุงศรี อยุธยา กล่าวคือนิยมสร้างวัดประจำตระกูลกันมาก การก่อสร้างอาคารอย่างถาวรก็จำกัดอยู่เพียง พระราชวังและวัดวาอารามเท่านั้น ถึงแม้พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงพยายามชัก นำให้มีการก่อสร้างอาคารประเภทอื่น ๆ ด้วยวัสดุถาวร เช่นอิฐให้มากขึ้น แต่ปรากฏว่าอาคารส่วนใหญ่โดยเฉพาะบ้านพักอาศัยยังคงใช้ไม้หรือกระตังไม้ไผ่เป็นวัสดุก่อสร้าง ก่อสร้างกันอยู่ด้วยความเคยชิน

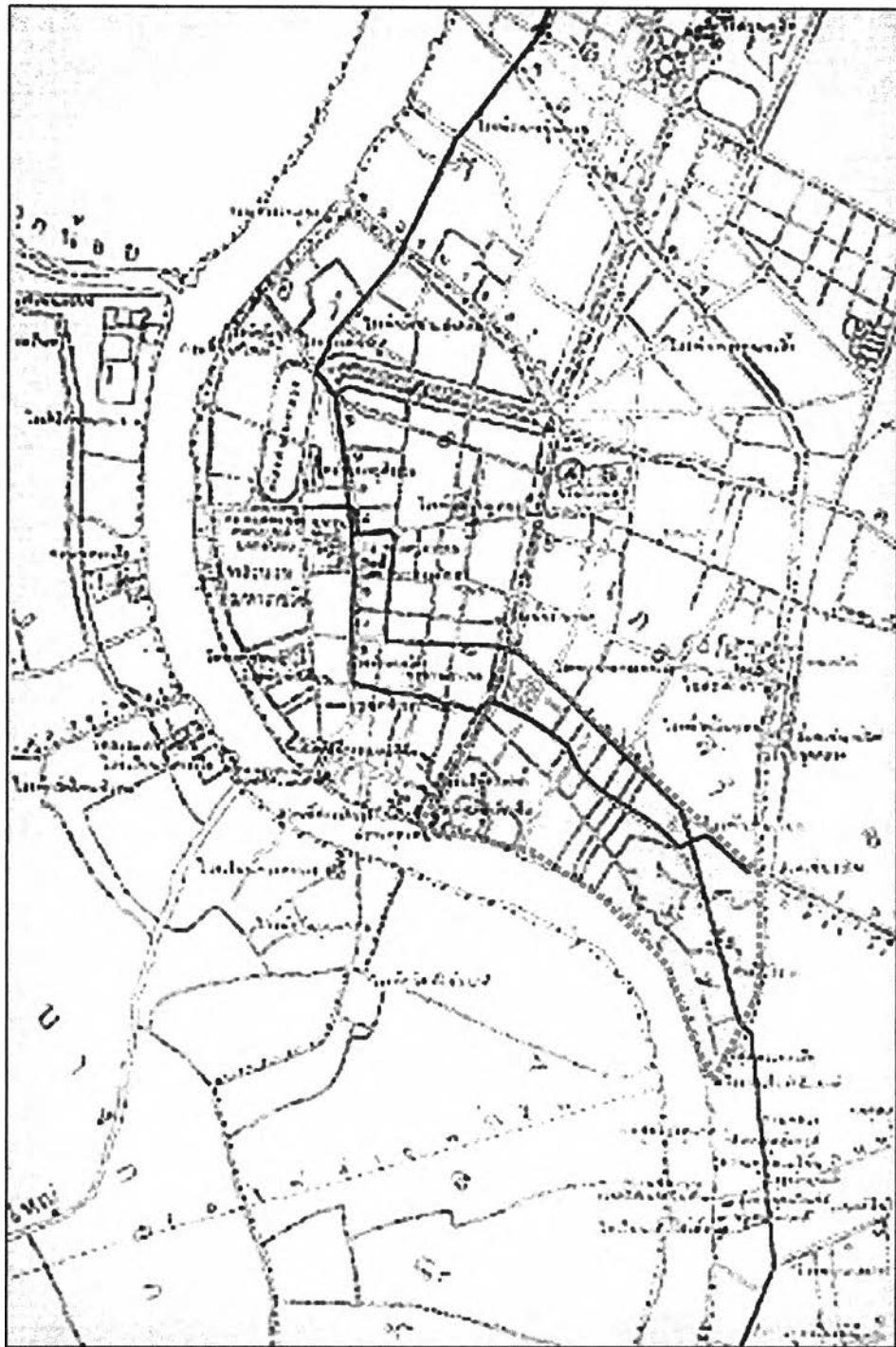
เมื่อกรุงรัตนโกสินทร์หรือกรุงเทพมหานคร มีอายุครบ 70 ปี ตอนสิ้นรัชกาลที่ 3 มิได้มีการ เปลี่ยนแปลงโครงสร้างของเมืองแต่อย่างใด แต่เป็นการแต่งเติมเสริมแต่งให้อาคารเดิมมีคุณค่า สูงขึ้น มีหลักปรากฏในบันทึกของชาวต่างประเทศหลายรายที่เดินทางเข้ามาถึงกรุงรัตนโกสินทร์ และเกิดความประทับใจในความงามของสถาปัตยกรรมที่ตั้งอยู่ท่ามกลางสภาพแวดล้อมที่บริสุทธิ์ ใจอย่างใดก็ดี หากพิจารณากันในแง่มุมอื่นแล้วกรุงรัตนโกสินทร์ก็ยังคงมีลักษณะของเมืองในยุคมีด อยู่เต็มตัว นั่นคือ การมีลักษณะกำแพงเมืองสองสามชั้นซึ่งคล้ายกับปราสาทในยุคโปรสมัยพุทธ

ศตวรรษที่ 17 กำแพงเมืองมีไว้เพื่อป้องกันศัตรูเป็นขั้นสุดท้าย การใช้ที่ดินภายในและนอกกำแพงเมือง แตกต่างกันราวฟ้ากับดิน ภายในกำแพงเมืองยังปราศจากระเบียบและเต็มไปด้วยตรอกซอยที่คดเคี้ยว ขณะที่ภายนอกกำแพงเมืองเป็นชนบทเปิดโล่งเต็มไปด้วยความเขียวขจี การดำรงชีวิตของชาวบ้านกับขุนนางยังเป็นลักษณะข้าทาสบริวารกับเจ้านาย ซึ่งสร้างความเหลื่อมล้ำในสังคมเหมือนเช่นครั้งโบราณ ระบบสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานยังไม่มี ยังคงอาศัยระบบจากธรรมชาติเป็นตัวสร้างดุลให้สภาพแวดล้อมไม่ถึงขั้นเสื่อมโทรมเช่นสมัยปัจจุบัน

ภาพถ่ายบริเวณที่ตั้งถิ่นฐานชาวจีนในอดีต

แผนที่ที่ 3-1 แสดงพื้นที่สัมพันธวงศ์ในอดีตและที่ตั้งถิ่นฐานชาวจีน
(ที่มา : เสน่ห์เมืองจิว ทำเลมังกรทอง)

แผนที่ที่ 3-2 พื้นที่สัมพันธวงศ์ในอดีตและบริเวณข้างเคียง
(ที่มา : เสน่ห์เมืองจิว ทำเลมั่งกรทอง)

ยุคหัวเลี้ยวหัวต่อไปสู่การพัฒนาเมือง

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวขึ้นครองราชย์ เริ่มตั้งแต่ปี 2394 พระองค์ได้ทรงเปลี่ยนนโยบายการปกครองประเทศ ได้ทรงยอมรับอิทธิพลของประเทศที่พัฒนาแล้ว โดยเฉพาะประเทศในยุโรปมากขึ้น ดังนั้นการติดต่อการค้าและการเมืองกับฝรั่งจึงขยายตัวมากกว่าเดิม ทรงนำเอาแนวความคิดแบบยุโรปหลายด้านมาใช้เปลี่ยนค่านิยมของเก่าๆ ในอดีต ทำให้เมืองหลวงและประเทศเกิดความเปลี่ยนแปลงมากมายในรัชกาลของพระองค์ เนื่องจากพลเมืองของกรุงรัตนโกสินทร์ได้เพิ่มทวีขึ้นถึงราว 4 แสนคน อาณาเขตพระนครซึ่งได้กำหนดไว้ตั้งแต่แรก จึงเริ่มคับแคบลงเนื่องจากความหนาแน่นของประชากรและการใช้ที่ดิน พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดให้ขยายพื้นที่ พระนครออกไปถึงแนวคลองผดุงกรุงเกษม ซึ่งโปรดให้ขุดขึ้นขนานกับกำแพงเมืองเดิม ตามแนวคลองผดุงกรุงเกษมไม่มีกำแพงเมือง แต่มีป้อมรายเป็นระยะจำนวน 7 ป้อม พื้นที่ขยายใหม่ครั้งนั้นมีขนาดใหญ่กว่าพื้นที่เดิมอีกประมาณเท่าตัว กรุงรัตนโกสินทร์จึงมีเนื้อที่รวมประมาณ 4,000 ไร่ ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยาในปี พ.ศ. 2397

ชุมชนเดิมที่นับว่าเป็นชุมชนใหญ่ และสร้างความตื่นตัวให้เมืองในพื้นที่ขยายออกไปใหม่คือ ชุมชนจีนทางใต้ของแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งถูกอพยพย้ายออกมาเมื่อครั้งสร้างกรุง อิทธิพลชาวจีนโดยเฉพาะในด้านการค้า ซึ่งแผ่คลุมบริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยานับตั้งแต่คลองรอบกรุงไปจนถึงคลองผดุงเกษม ส่วนชุมชนแห่งใหม่ที่เริ่มก่อตัวขึ้นระยะนี้ได้แก่บริเวณสถานกงสุลของชาติต่าง ๆ จากยุโรปซึ่งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาต่อจากชุมชนชาวจีนลงไปทางใต้ หรือที่เป็นพื้นที่ของเขตบางรักและยานนาวาในปัจจุบัน นับตั้งแต่เขตเมืองด้านนอก จากปากคลองผดุงกรุงเกษมเป็นต้นไป บ้านเรือนและอาคารประเภทอื่นๆ ซึ่งชาวยุโรปนิยมสร้างครองพื้นที่กระจายต่อจากริมแม่น้ำเจ้าพระยาลีกเข้าไปทางทิศตะวันออกของเกาะรัตนโกสินทร์

การที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานที่ดินในบริเวณดังกล่าว ให้เป็นที่ตั้งของบรรดากงสุลทั้งหลายนั้น เป็นผลให้เกิดการพัฒนาด้านการตั้งถิ่นฐานของชุมชนโดยการเพิ่มเปลี่ยนแปลงจากชุมชนในแม่น้ำมาเป็นชุมชนบนบก กล่าวคือพระองค์ได้โปรดให้ตัดถนนสายสำคัญๆ คือถนนเจริญกรุง จากปลายกำแพงพระบรมหาราชวังตอนใต้ ขนานไปกับแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่างผ่านชุมชนชาวจีน และชาวยุโรปไปจนถึงบริเวณ บางคอแหลม (ถนนตก) และถนนตรง (ถนนพระราม 4) แยกจากถนนเจริญกรุง ผ่านทุ่งหัวลำโพง (หัวลำโพง) พุ่งไปทางทิศตะวันออกถึงคลองเตย ถนนทั้งสองสายนี้ สถานกงสุลและพวกพ่อค้าชาวต่างประเทศเป็นผู้เรียกร้องให้สร้างขึ้นเพื่อการคมนาคมทางบก ซึ่งส่วนใหญ่คือการขนถ่าย และใช้รถม้า นอกจากนี้ยังมีการตัดถนนสี่ลม เพื่อเชื่อมถนนสายทั้งสองเข้าไว้ด้วยกันอีกด้วย ถนนใหญ่อีกสายหนึ่ง ได้แก่ ถนนเพ็ญนครที่ตัดในแนวฉากกับถนนเจริญกรุง ถนนบำรุงเมือง ได้โปรดให้มีการปรับปรุงให้ทันสมัย

และพระราชทานชื่อให้ ได้โปรดให้สร้างตึกแถวสองฟากถนนสายต่าง ๆ โดยเฉพาะถนนเจริญกรุง ถนนบำรุงเมืองและถนนเฟื่องนคร เป็นห้องแถว 1 - 2 ชั้นเพื่อให้เช่าทำการค้าขาย ลักษณะเช่นนี้ จึงทำให้เกิดชุมชนใหม่บนบกเป็นครั้งแรก นับตั้งแต่เริ่มสร้างกรุงมาเป็นเวลาไม่ต่ำกว่า 80 ปี ชุมชนริมแม่น้ำเจ้าพระยาที่เป็นเรือนแพเดิมนับเป็นพัน ๆ หลัง เริ่มลดน้อยลงในตอนปลายรัชกาล บริเวณพื้นที่เขตสัมพันธวงศ์จึงเริ่มก่อตัวขยายความเจริญเรื่อยมานับแต่บัดนั้น

ในตอนปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กรุงเทพฯ เกือบจะแบ่งออกได้เป็น 3 ส่วน ตามพื้นที่ระหว่างกำแพงเมืองกับพื้นที่เกษตรกรรมโดยรอบ ยุคใหม่ของกรุงเทพฯ ได้เริ่มขึ้นแล้ว สถาปัตยกรรมยุโรปเข้ามามีบทบาทแสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงเห็นการณ์ไกลและทรงวางแผนแผนการเจริญเติบโตในสมัยต่อมาให้กับกรุงเทพมหานครในยุคหลังไว้ล่วงหน้า ถนนเจริญกรุงก็ดี ตลอดจนพระราชวังสวนสระปทุมก็ดี ต่างก็กลายเป็นแกนหลักที่ขยายความเจริญรุ่งเรือง ออกสู่นอกพระนคร

ยุคเมืองสมัยใหม่

ตั้งแต่สมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งตรงกับพระพุทธศตวรรษที่ 25 หรือยุคปฏิวัติอุตสาหกรรมของยุโรป คริสต์ศตวรรษที่ 18 เป็นต้นมา กรุงรัตนโกสินทร์ได้รับการยกให้เป็นมณฑล ให้ชื่อว่ามณฑลกรุงมหานคร ได้รับผลกระทบและอิทธิพลที่เกิดจากเทคโนโลยีสมัยใหม่มากขึ้นตามลำดับ กรุงเทพมหานครเริ่มมีรถยนต์ รถไฟ หลังงานไฟฟ้า การไปรษณีย์โทรเลขทันสมัยยุโรป ถนนสายต่างๆ ใจกลางเมืองหลวงได้เริ่มก่อสร้างครั้งแรกในสมัยของพระองค์ เกินกว่าร้อยละ 50 สาเหตุที่ต้องตัดถนนใหม่เพิ่มขึ้นเป็นประวัติการณ์ เพราะการคมนาคมและการขนส่งได้เปลี่ยนแปลงจากทางน้ำมาเป็นทางบกมากขึ้น หลังจากนั้นกิจการสาธารณูปโภคต่างๆ ซึ่งจำเป็นสำหรับเมืองก็ได้ปรากฏให้เห็นโดยทั่วไป นอกจากถนนแล้ว การขุดคลองเชื่อมจุดที่ตั้งชุมชนต่างๆ ก็เกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก

ในยุคของพระองค์ได้มีการพัฒนาเมืองหลวงให้สวยงาม และสะอาดทัดเทียมเมืองหลวงอื่นๆ ในยุโรปที่ได้ทรงเห็นเมื่อคราวเสด็จประพาสในปี พ.ศ. 2440 ทำให้เกิดงานออกแบบชุมชน (Urban Design) ขึ้นเป็นครั้งแรกในประเทศไทย นั่นคือการสร้างถนนราชดำเนินทั้งสายนอก สายกลาง และสายใน เพื่อเชื่อมติดต่อกันระหว่างพระราชวังดุสิตกับพระบรมมหาราชวัง นับเป็นประสบการณ์ครั้งแรก ที่ชาวไทยได้พบเห็นทางเข้ากว้างขวางเว้นที่ปลูกต้นไม้เป็นระยะให้ความร่มรื่นแก่คนเดินทาง มีทางให้รถวิ่งขนาดใหญ่แบบ (Boulevard) ที่สง่างามตัดตามแนวแกนหลักพุ่งตรงไป เพื่อเน้นจุดรวมสายตาที่ตระหวานปลายแกน และมีสะพานสมัยใหม่ที่สร้างด้วยเหล็กหล่อเป็นลวดลายวิจิตรตามแบบฉบับของสถาปัตยกรรมยุโรป พื้นฟูวัฒนธรรมที่มีอิทธิพลต่องาน

ก่อสร้างแทบทุกประเภทในสมัยนั้น นอกจากนี้คูคลองต่าง ๆ ก็ยังได้รับการทำนุบำรุงและการเอาใจใส่ดูแล โดยการปลูกต้นไม้ริมทางสัญจรทั้งทางน้ำ และทางบก อย่างเป็นระเบียบสวยงาม ก่อให้เกิดความเขียวขจีร่มเย็นไปทั่วทั้งเมือง การสร้างอาคารร้านค้าให้ดูกลมกลืนกันได้ช่วยส่งเสริมความเป็นระเบียบเรียบร้อยให้ปรากฏแต่สายตาชาวเมือง และผู้คนที่ผ่านไปมาบริเวณในกลางเมือง

จำนวนประชากรในบริเวณที่พัฒนาเป็นชุมชนเมืองแล้ว (Urbanized Area) ได้เพิ่มเป็นประมาณ 600,000 คน ในพื้นที่ 8,330 ไร่ เมื่อปี พ.ศ. 2443 ตำบลที่มีบ้านเรือนมากที่สุดได้แก่บริเวณใกล้แม่น้ำเจ้าพระยาตอนใต้ เช่น บ้านหม้อ บ้านญวน สำเพ็ง ตลาดน้อย สีพระยา สีสม และ สาร และด้วยพระราโชบายเลิกทาส ทำให้การตั้งถิ่นฐานในเขตชุมชนเมืองยิ่งหนาแน่นมากขึ้นกว่าแต่ก่อนเพราะทาสส่วนใหญ่เคยอาศัยอยู่กับเจ้านายในเมืองมาก่อนนั่นเอง

พอถึงสมัยรัชกาลที่ 6 การใช้ที่ดินประเภทต่าง ๆ ของกรุงเทพมหานครได้ขยายตัวไปโดยปราศจากการวางแผนกิจกรรมต่าง ๆ ได้รวมตัวกันเกิดขึ้นเป็นย่าน ๆ ที่สังเกตได้ชัดเจนคือย่านพักอาศัยแถบถนนสีลม ถนนสาร ย่านการค้าคนจีนแถบเยาวราช ย่านการค้าคนไทยแถบบางลำพู และย่านธุรกิจพวกฝั่งแถวบางรักย่านอุตสาหกรรม เลียบริมแม่น้ำเจ้าพระยา

ส่วนย่านเกษตรกรรมอยู่ตอนเหนือของเมือง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงโปรดให้ตัดถนนและสร้างสะพานเพิ่มเติม รวมทั้งสร้างพระบรมหาราชวังเพิ่มเติมอีกจำนวนหนึ่ง แต่ไม่มีการขยายเขตเมืองออกไปอีก ทรงพระราชทานที่ดินบริเวณทุ่งศาลาแดง หรือสวนลุมพินีให้เป็นสถานพักผ่อนหย่อนใจแก่ประชาชนแห่งแรก นอกจากนี้ยังทรงขยายเขตพระราชฐานวังสวนดุสิตออกไปทางทุ่งสัมปอ และสร้างพระตำหนักจิตรลดารโหฐานขึ้นใช้เป็นที่พักของพระองค์เองและของพระมหากษัตริย์ในรัชกาลต่อมา

การจัดระเบียบบริหารราชการแผ่นดินในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้ส่งผลกระทบต่อให้มีการแบ่งพื้นที่การปกครองในกรุงเทพมหานครออกเป็นอำเภอต่างๆ ชั้นในและชั้นนอกเป็นที่น่าสังเกตว่าพื้นที่เขตชั้นในนั้นคือ พื้นที่เพียงเท่าที่มีการขยายตัวออกไปตามถนนที่ตัดออกไปถึงในรัชสมัยรัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6 เท่านั้น

สภาพกรุงเทพมหานครเมื่อใกล้เปลี่ยนแปลงการปกครอง คงไม่ต่างไปจากสภาพที่เห็นในปัจจุบันมากนัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณเขตเมืองชั้นใน จำนวนประชากรในเขตชุมชน 8 อำเภอชั้นในในปี พ.ศ. 2474 รวมกันไม่เกิน 500,000 คน ลักษณะชุมชนและการใช้ที่ดินในย่านต่าง ๆ พอสรุปได้ดังนี้

1. เขตเมืองชั้นในตอนเหนือ ซึ่งอำเภอดุสิต และอำเภอนางเลิ้งอยู่ 2 อำเภอ ประชากรประมาณ 65,000 คน การใช้ที่ดินมีความหนาแน่นต่ำ ประกอบด้วยวังเจ้านาย และบ้านเรือนดี ๆ จำนวนมาก มีถนนและการปลูกต้นไม้ริมถนนที่ร่มรื่นหลายสาย

2. เขตเมืองชั้นในตอนกลาง มีอำเภอพระนคร เพียงอำเภอเดียว ประชากรราว 80,000 คน เป็นย่านที่หนาแน่นด้วยตึกแถว บ้านขุนนางและข้าราชการวัดสำคัญ ๆ กระทรวง ทบวงกรม และพระบรมราชวัง

3. เขตเมืองชั้นในตอนใต้ ซึ่งรวม 5 อำเภอที่มีกิจกรรมของเมืองมากมายไว้อย่างหนาแน่น ประชากรประมาณ 300,000 คน ประกอบด้วยอาคารร้านค้า ตึกแถว ท่าเรือ โกดัง ริมแม่น้ำเจ้าพระยาชวงบน สถาบันต่าง ๆ เช่นมหาวิทยาลัย โรงพยาบาล สถานีวิทยุ สถานีรถไฟ และบ้านพักอาศัยทางทิศตะวันออก ธนาคารบริษัท สำนักงานสถานทูต และบ้านเรือนชาวยุโรป แม่น้ำเจ้าพระยา ช่วงถัดไปตอนใต้ริมแม่น้ำเจ้าพระยา คือ ท่าเรืออู่เรือ โรงเลื่อย โรงสี กับสวนผลไม้และที่นาซึ่งลึกเข้าไปในแผ่นดิน

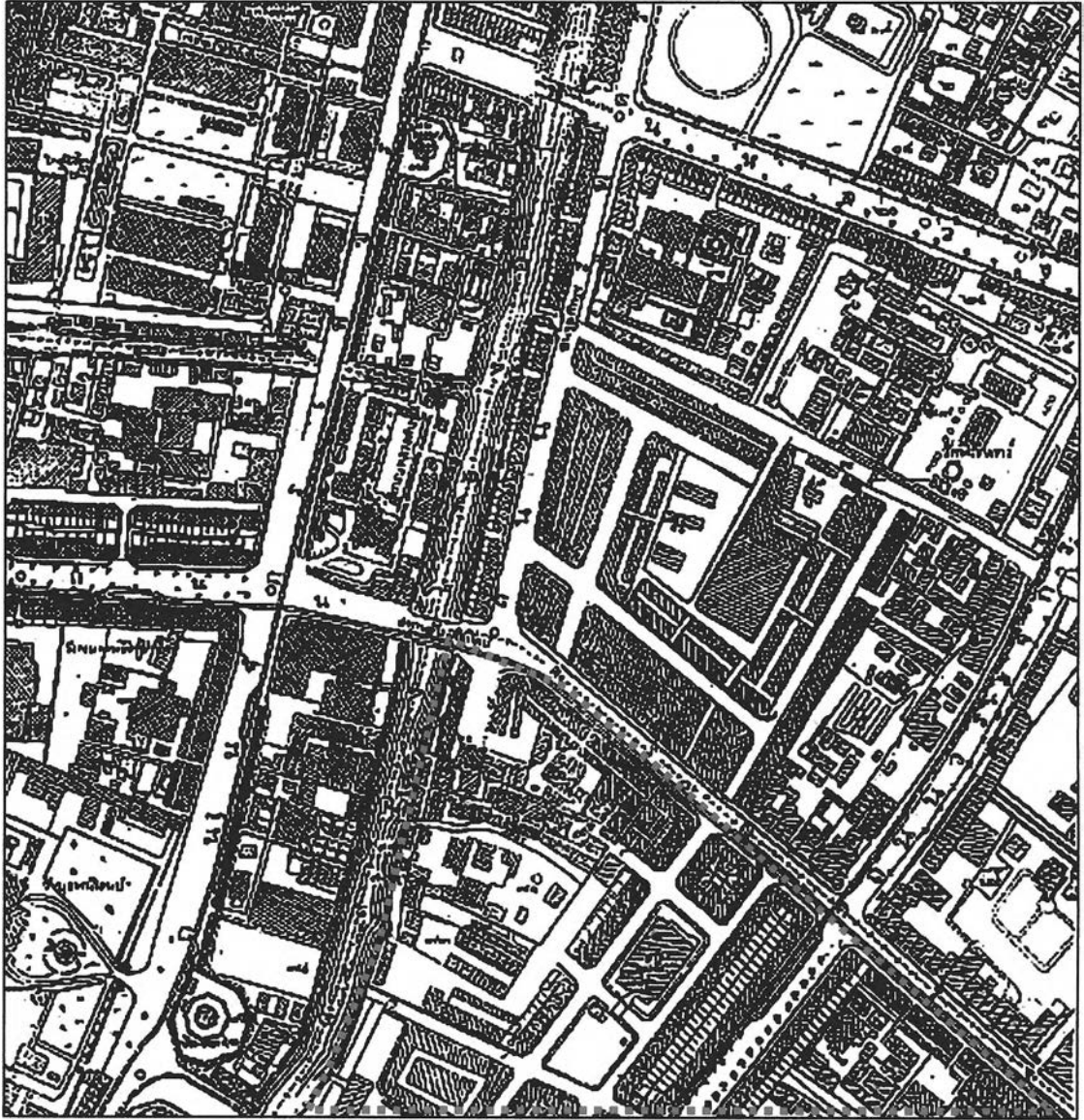
4. เขตเมืองชั้นนอกทั้งหมด ซึ่งรวม 4 อำเภอ มีประชากรประมาณ 100,000 คน ส่วนใหญ่มีสภาพเป็นท้องนา และไร่นา ยกเว้นทางเหนือซึ่งเป็นที่ตั้งกรมทหาร ทั้งทหารบกและทหารอากาศ รวมทั้งสนามบินและโรงปูนซีเมนต์

จากการที่ได้ศึกษา ด้านความเปลี่ยนแปลงของกรุงเทพมหานครตั้งแต่เริ่มสร้างกรุงรัตนโกสินทร์ จนถึงช่วงเปลี่ยนแปลงการปกครอง จะเห็นได้ว่าชุมชนที่เป็นเขตสัมพันธวงศ์อยู่ในปัจจุบันเป็นชุมชนเก่าแก่ควบคู่มากับกรุงรัตนโกสินทร์ทุกยุคทุกสมัย นับเป็นย่านการค้าแห่งแรกของกรุงเทพมหานคร ที่ยังปรากฏชื่อในปัจจุบัน ได้แก่ ย่านสำเพ็ง ย่านเยาวราช ย่านตลาดน้อย และย่านเชียงกง เป็นต้น ตั้งแต่ก่อนช่วงเปลี่ยนแปลงการปกครอง ชุมชนดังกล่าวมีประชากรหนาแน่นกว่าเขตเมืองตอนอื่น อิทธิพลของชาวจีนแผ่คลุมไปทั่วบริเวณริมแม่น้ำและบนบก เป็นย่านการค้าที่เรือลือของชาวกรุงท่ามกานครในสมัยนั้น เพราะประชาชนสามารถหาซื้อสินค้าได้แทบทุกอย่างตามที่ต้องการ

ภาพที่ 3-3 ย่านการค้าเยาวราชในอดีต

พื้นที่เขตสัมพันธวงศ์เดิมเป็นอำเภอ เรียกว่า "อำเภอสัมพันธวงศ์" ขึ้นกับจังหวัดพระนคร ถึงพ.ศ. 2514 ได้มีการจัดระเบียบบริหารราชการแผ่นดินใหม่ โดยมีประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 24 ลงวันที่ 21 ธันวาคม 2514 ให้รวมจังหวัดพระนครและจังหวัดธนบุรีเข้าเป็นจังหวัดเดียวกัน เรียกว่านครหลวงกรุงเทพธนบุรี ต่อมาในปี พ.ศ. 2515 ได้มีประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 335 ลงวันที่ 13 ธันวาคม 2515 ให้เปลี่ยนนครหลวงกรุงเทพธนบุรี เป็น กรุงเทพมหานคร และให้แบ่งพื้นที่ กรุงเทพมหานครออกเป็นเขต (อำเภอเดิม) และแขวง (ตำบลเดิม) แล้วต่อมาในปี พ.ศ. 2516 ได้มีพระราชกฤษฎีกาแบ่งกรุงเทพมหานครออกเป็น 24 เขตด้วยกัน อำเภอสัมพันธวงศ์ จึงกลายสภาพเป็นเขตสัมพันธวงศ์ของกรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นชุมชนที่เกิดความหนาแน่นขึ้นอย่างรวดเร็วในเวลาต่อมา

แผนที่ที่ 3-3 พื้นที่เขตสัมพันธวงศ์ส่วนที่ติดกับเขตพระนครและเขตป้อมปราบฯ ปี2475

ที่มา : กรมแผนที่ ปี 2475

แผนที่ที่ 3-4 พื้นที่เขตส้มพันวงศ์ บริเวณสี่แยกวัดตึก ปี 2475

ที่มา : กรมแผนที่ ปี 2475

3.2 ลักษณะทางกายภาพ

3.2.1 ที่ตั้งและอาณาเขต

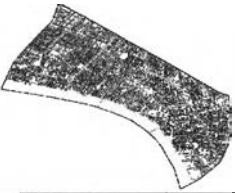

เขตสัมพันธวงศ์เป็นเขตชั้นในกรุงเทพมหานคร นับเป็นเขตการปกครองที่เล็กที่สุดของประเทศไทย มีพื้นที่รวม 1.42 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 885 ไร่ คิดเป็น 0.09% ของพื้นที่กรุงเทพมหานครทั้งหมด โดยมีอาณาบริเวณติดต่อดังต่อไปนี้ (แผนที่ 3-2)

ทิศเหนือ	จรดเขตป้อมปราบศัตรูพ่าย โดยมีถนนเจริญกรุง และถนนพระราม 4 เป็นเส้นแบ่งเขตตั้งแต่สะพานดำรงสถิตย์ (สะพานเหล็ก) ไปจนถึงสะพานเจริญสวัสดิ์
ทิศตะวันตก	จรดเขตพระนคร โดยมีคลองโอ่งอ่าง ตั้งแต่สะพานเจริญสวัสดิ์ จนถึงสะพานโอสถานนท์ ที่เชิงสะพานพุทธยอดฟ้าเป็นเส้นแบ่งแนวเขต
ทิศตะวันออก	จรดเขตบางรัก โดยมีคลองผดุงกรุงเกษม ตั้งแต่เชิงสะพานเจริญสวัสดิ์ จนบรรจบแม่น้ำเจ้าพระยาที่โรงพยาบาลน้ำเสียสี่พระยาเป็นเส้นแบ่งแนว
ทิศใต้	จรดแม่น้ำเจ้าพระยา จากเชิงสะพานพุทธยอดฟ้า จนบรรจบกับคลองผดุงกรุงเกษมที่โรงพยาบาลน้ำเสียสี่พระยา เป็นเส้นแบ่งแนวเขต

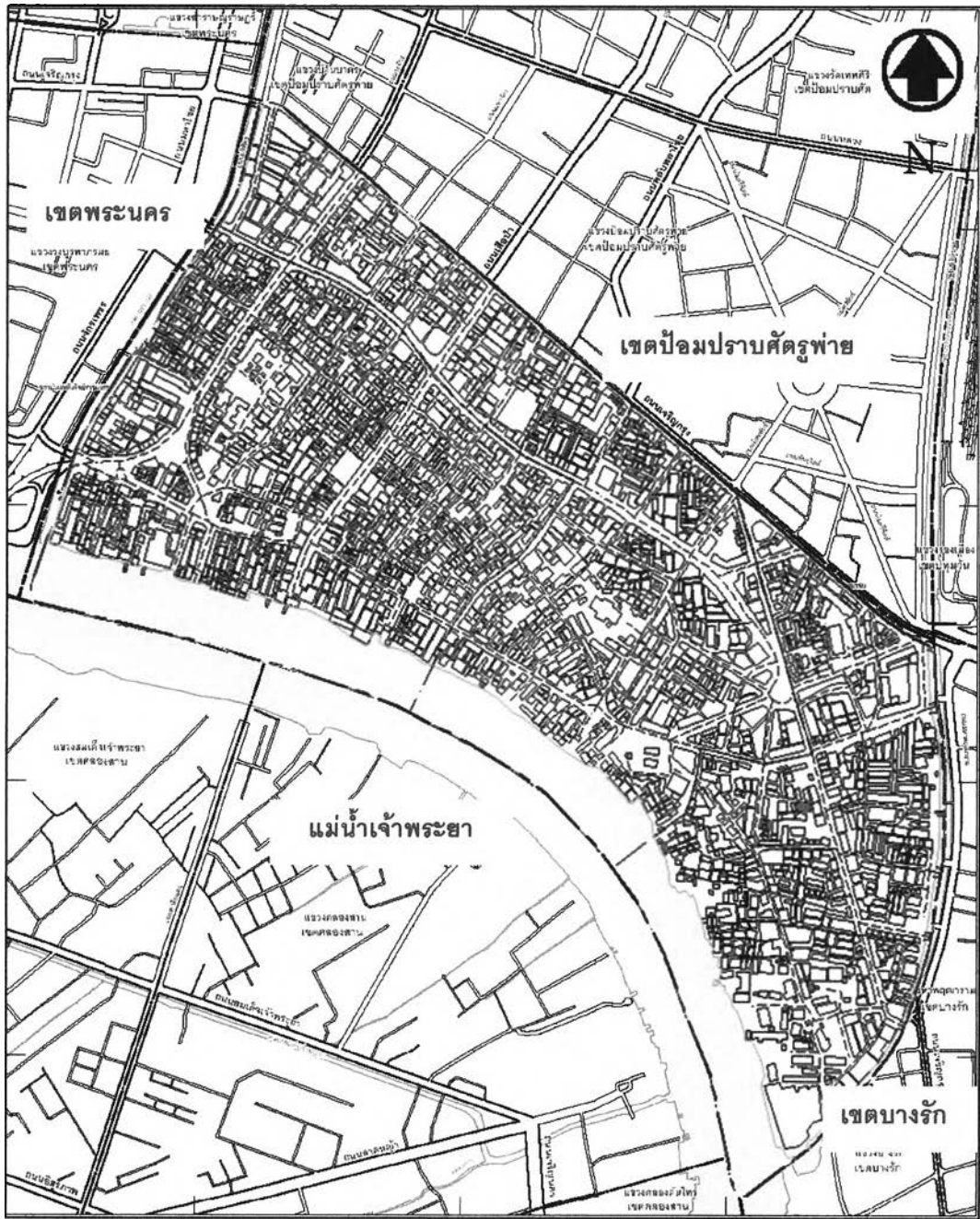
ความสัมพันธ์ระหว่างเอกลักษณ์ชุมชนและการท่องเที่ยวเขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร

แผนที่ที่ 3-5 แสดงขอบเขตพื้นที่ศึกษา

สัญลักษณ์ ขอบเขตพื้นที่ศึกษา ขอบเขตแขวง ถนน ซอย แม่น้ำ อาคาร	ที่มา : สำนักผังเมือง กรุงเทพมหานคร นายวรชัย ไรจนพรทิพย์ ภาควิชาการวางผังภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ความสัมพันธ์ระหว่างเอกลักษณ์ชุมชนและการท่องเที่ยวเขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร

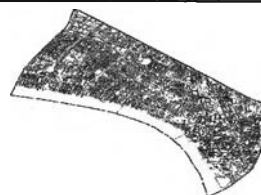

แผนที่ที่ 3-6 แสดงอาณาเขตติดต่อ

สัญลักษณ์

- ขอบเขตพื้นที่ศึกษา
- ขอบเขตแขวง
- ถนน ซอย
- ~~~~~ แม่น้ำ
- อาคาร

ที่มา : สำนักผังเมือง กรุงเทพมหานคร

นายวรชัย ไรจนพรทิพย์
ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 3-1 แสดงพื้นที่แขวงต่างๆในเขตสัมพันธวงศ์

แขวง	พื้นที่	
	ตารางกิโลเมตร	ไร่
แขวงจักรวรรดิ	0.484	302.500
แขวงสัมพันธวงศ์	0.483	301.875
แขวงตลาดน้อย	0.449	280.625

ที่มา : ฝ่ายปกครอง สำนักงานเขตสัมพันธวงศ์

3.2.2 ลักษณะภูมิประเทศ

ลักษณะพื้นที่เขตสัมพันธวงศ์ เป็นที่ราบลุ่มดินดอน มีระดับสูงกว่าระดับพื้นน้ำทะเลเพียง 1.50 เมตร ดังนั้นบริเวณนี้จึงประสบปัญหาภัยแล้งเกี่ยวกับการระบายน้ำในช่วงที่ฝนตกชุกที่สุดในฤดูฝน ทำให้เกิดน้ำท่วม เช่นเดียวกับหลาย ๆ เขต แต่อย่างไรก็ดี ก็ยังน้อยกว่าเขตรอบนอก เช่น พระโขนง บางกะปิ ห้วยขวาง เพราะเขตเหล่านี้มีระดับต่ำกว่า น้ำท่วมชั่วคราวจะเกิดขึ้นเนื่องจากการระบายน้ำลงสู่แม่น้ำเจ้าพระยาไม่ทัน และน้ำในแม่น้ำเจ้าพระยาจะมีระดับสูงในเดือนพฤศจิกายน และธันวาคม

โครงสร้างใต้พื้นที่ดินของเมือง อาจเปรียบได้กับ แพขนาดใหญ่ที่ลอยตัวอยู่บนน้ำ ประกอบด้วยชั้นของดินเหนียว กรวด และทรายหลายชั้น ดินเหนียวชั้นบนซึ่งหนุนโครงสร้างทางกายภาพของเมืองทั้งหมดไว้ต่อการสั่นสะเทือน ซึ่งเกิดขึ้นจากการบรรทุกของหนักที่มีการเคลื่อนไหวผิวดิน สิ่งก่อสร้างและโครงสร้างอื่นๆ อาจแตกแยกได้ภายในระยะเวลาสั้นจากการสั่นสะเทือน ปัญหานี้มักถูกมองข้ามไป ดังนั้นจึงก่อให้เกิดความเสียหายที่สังเกตไม่ได้อีกมากมายให้แก่รัฐและทรัพย์สินเอกชน

เนื่องจากโครงสร้างของดินอ่อน และไม่สามารถทนต่อโครงสร้างน้ำหนักมากได้ บ้านเรือนสิ่งก่อสร้างต่างๆจึงสร้างบนแผ่นดิน แผ่นดินเหล่านี้ทำหน้าที่เป็นตัวหนุน กำลังหนุนเกิดจากการเสียดสีกระทบกันระหว่างดินเหนียวและแผ่นหิน เมื่อขุดลึกประมาณ 150 - 200 เมตร จะพบเขตน้ำใต้ดินซึ่งเหมาะแก่การบริโภค สำหรับครัวเรือนและอุตสาหกรรม

ลักษณะของการระบายน้ำในเขตเมือง แต่เดิมกรุงเทพมหานครปกคลุมไปด้วยแม่น้ำลำคลอง บึงมากมาย ซึ่งทำหน้าที่ระบายน้ำตามธรรมชาติ การเจริญเติบโตของเมืองทำให้แหล่งน้ำเหล่านี้ลดจำนวนลงและมีผลทำให้ความสามารถในการระบายน้ำลดลงด้วย ตัวอย่าง เช่น การขยายถนน ซอย ทำให้มีการถม คู คลอง และแทนที่ด้วยท่อระบายน้ำที่มีขนาดเล็กกว่า เขตเมืองในขณะนี้ระบบน้ำที่แย่มาก ปัญหาการระบายน้ำมีที่ท่าว่าจะกลายเป็นปัญหาที่รุนแรงมากขึ้น

ตามลำดับ นอกเสียจากว่าจะได้มีการใช้มาตรการบางอย่าง มาตรการที่ง่ายอันหนึ่ง คือปรับปรุงความสามารถในการระบายน้ำของคุณคลองที่มีอยู่ตลอดเขตเมือง สถานีใช้สูบน้ำหรือปั๊มควรติดตั้งตามจุดต่างๆ เพื่อเพิ่มน้ำในกรณีฉุกเฉินอย่างไรก็ตามสิ่งที่สำคัญที่สุดคือ ต้องนำระบบระบายน้ำที่ได้มีการวางแผนล่วงหน้ามาปฏิบัติ

3.2.3 ลักษณะภูมิอากาศ

เนื่องจากเขตสัมพันธวงศ์ เป็นเขตที่มีพื้นที่เพียง 1.42 ตารางกิโลเมตร เป็นเขตหนึ่งที่มีลักษณะภูมิอากาศไม่แตกต่างกับเขตข้างเคียง ในที่นี้จึงขอกล่าวรวม ๆ ลักษณะภูมิอากาศของเขตเมืองของกรุงเทพมหานครดังนี้

กรุงเทพมหานครมีภูมิอากาศร้อน และชื้น การผันแปรอุณหภูมิในแต่ละปีมีเพียงเล็กน้อย แต่การผันแปรของปริมาณน้ำฝนตามฤดูกาลมีมากในเขตตัวเมือง มีความชื้นสูงอยู่เสมอถ้าใช้อุณหภูมิเป็นมาตรการตัดสินใจเพียงอย่างเดียวแล้ว เขตเมืองเป็นเขตที่ไม่หนาวอยู่อาศัยและประกอบอาชีพ เดือนที่ร้อนที่สุดคือเดือนเมษายน มีอุณหภูมิสูงสุดคือ 30 องศาเซลเซียส อุณหภูมิในแต่ละวันจะสูงสุดตอนบ่าย 14.00 - 16.00 น. และจะต่ำสุดเวลาเช้า 4.00 - 6.00 น. เนื่องจากเขตเมืองมีการเติบโตอย่างรวดเร็ว ได้มีการบุกเบิกเรียกสวน ไร่ นา และสร้างสิ่งก่อสร้างคอนกรีตขึ้นมาแทนเป็นจำนวนมาก ภูมิอากาศในเมืองจึงเปลี่ยนไปจากเดิม ทำให้สภาพแวดล้อมไม่หนาวอยู่ กล่าวคือทำให้อุณหภูมิสูงขึ้นในเวลาเที่ยงถึงบ่ายของวัน อุณหภูมิของทางเท้า คอนกรีตอาจจะสูงเกิน 40 องศาเซลเซียส

ภูมิอากาศในเขตเมืองมีลักษณะอบอ้าว และความชื้นสูง โดยเฉลี่ยเกือบร้อยละ 80 ตลอดปี ความชื้นอาจขึ้นสูงถึงร้อยละ 90 ในเวลาใดเวลาหนึ่งของปีแม้เดือนกันยายนจะเป็นเดือนที่มีความชื้นสูงสุด ความชื้นสูงร่วมกับอุณหภูมิสูงในตอนบ่าย ทำให้สภาพอากาศในเขตตัวเมืองค่อนข้างไม่สบายอย่างมาก ในเดือนมกราคมเท่านั้นที่ความชื้นเฉลี่ยค่อนข้างต่ำในเขตตัวเมืองกว่าร้อยละ 50 ความชื้นค่อนข้างคงที่อันเนื่องจากอยู่ใกล้ทะเล

ปริมาณน้ำฝนโดยเฉลี่ยทั้งปีในเขตเมืองมีประมาณ 1,500 มิลลิเมตร (60 นิ้ว) และฝนตกมากที่สุดในเดือนพฤษภาคม และตุลาคม ฝนเริ่มตกในเดือนพฤษภาคม และตกเรื่อยไปจนถึงเดือนกรกฎาคม เป็นฝนปกติซึ่งอาจตกได้ทุกเมื่อ ทั้งนี้เพราะระดับความชื้นของเขตสูงในเดือนสิงหาคม ลมพายุโซนร้อนจะเริ่มก่อตัวขึ้น และเคลื่อนไหวไปยังแผ่นดินใหญ่ของประเทศไทยตามร่องสีของดวงอาทิตย์ ลมพายุโซนร้อนนี้ จะนำความชื้นมาให้และก่อให้เกิดฝนตกทั่วประเทศรวมทั้งเขตกรุงเทพมหานครด้วย เขตเมืองได้ปริมาณน้ำฝนกว่าครึ่งหนึ่งของปี ภายใน 3 เดือน ระหว่างเดือนสิงหาคม กันยายน และตุลาคม โดยเฉลี่ยตกประมาณ 132 วันต่อปี และการกระจาย

ปริมาณน้ำฝนแสดงให้เห็นการผันแปรตามฤดูกาล ระยะเวลาที่แห้งแล้งที่สุดระหว่างเดือนธันวาคม และเมษายนเมื่อทะเลอ่อนกำลังลง และลมบกมีกำลังมากขึ้น

ลักษณะกระแสลมส่วนใหญ่ เป็นลมใต้ ซึ่งพัดผ่านประเทศในเดือนกุมภาพันธ์จนถึงเดือน มิถุนายน จากเดือนกรกฎาคม ถึงเดือนกันยายน กระแสลมเปลี่ยนแปลงเล็กน้อยไปทางตะวันตกเฉียงใต้ สำหรับเดือนที่เหลืออีก 4 เดือน ทิศทางลมส่วนใหญ่จะไปทางเหนือ กระแสลมช่วยลดอากาศเป็นพิษในเขตเมือง เนื่องจากการลอยตัวของอากาศที่มีอุณหภูมิสูง นำเอาอากาศเสียไปด้วย และพัดกระจายไปตามกระแสลม ดังนั้นอากาศเสียในเขตเมืองจะถึงระดับอันตรายเป็นไปได้ยากมาก

3.2.4 การใช้ประโยชน์ที่ดิน

แบ่งเป็นการใช้ประโยชน์ที่ดินในอดีตและปัจจุบัน ดังนี้

(ก) การใช้ประโยชน์ที่ดินในอดีต

กรุงเทพมหานคร เป็นเมืองหลวงที่พัฒนามาจากชุมชนที่ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ลักษณะการใช้ที่ดินในระยะแรกเป็นลักษณะการใช้เพื่อเป็นที่อยู่อาศัยและพาณิชยกรรมปะปนกันไป ในระยะหลังการกระจายตัวประชากรลึกลงเข้าไปทางพื้นดินมากขึ้น แต่ก็ยังคงรักษาลักษณะเดิมคือ เส้นทางคมนาคมทางน้ำอันเป็นปัจจัยสำคัญของชุมชน การขุดคลองเพื่อการสัญจรมีมากขึ้น

สำหรับเขตลุ่มพันธุวงศ์เป็นชุมชนดั้งเดิมแต่เริ่มสร้างกรุงเทพฯ มีลักษณะตามที่กล่าวข้างต้น กล่าวคือชุมชนเกาะตัวอยู่บริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยา แต่การขยายตัวของชุมชนลึกลงไปบนพื้นดิน เมื่อมีเส้นทางคมนาคมสายหลักของพื้นที่นี้ ทำให้ลักษณะของชุมชนเปลี่ยนไปจากเดิม อาคารบ้านเรือนเริ่มเกาะตัวกันตามถนนดังกล่าวมาขึ้นตามลำดับ ซึ่งลักษณะนี้เป็นลักษณะของการเจริญเติบโตในลักษณะ Ribbon Development (LINEAR)

การเจริญเติบโตของกรุงเทพฯ เป็นแบบตามยถากรรม (Haphazard Growth) มาเป็นเวลานาน เนื่องจากไม่มีข้อกำหนดการใช้ที่ดินมาตั้งแต่อดีต ทำให้มีการใช้ที่ดินแบบผสมกันไป (Mixed Land Uses) และลักษณะของเขตลุ่มพันธุวงศ์เป็นลักษณะของการใช้ดินเพื่อการพาณิชย์ ผสมกับการอยู่อาศัยตั้งแต่อดีต

ลำเพ็ญ เป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจการค้ามีแต่กรุงรัตนโกสินทร์ บริเวณที่ตั้งศูนย์การค้าลำเพ็ญอยู่นอกเขตพระนคร นอกคูเมืองนอกกำแพงพระนคร (บริเวณคูเมืองชั้นนอกสมัยนั้นมีกำแพงพระนครสร้างเลียบไปตามแนวคลองจากบ่อมหากาฬผ่านฟ้าไปจนสุดคลองโองอ่าง แล้ววกมาตามแม่น้ำเจ้าพระยา จนกระทั่งจุดคลองบางลำพู) แต่เนื่องจากลำเพ็ญเป็นย่านธุรกิจการค้าที่สำคัญ ดังนั้นผู้ที่อยู่ในเขตกำแพงเมือง ถ้าจะไปลำเพ็ญก็ต้องเดินเลียบบกำแพงพระนครแล้วข้ามคูเมืองชั้นนอกหรือคลองโองอ่างโดยมีสะพานทำด้วยไม้แผ่นเดียวทอดไปลำเพ็ญ สะพานนี้ทำ

ให้หันได้สำหรับเรือผ่าน จึงเรียกว่า "สะพานหัน" มาจนถึงปัจจุบันนี้ แม้ว่าในปัจจุบันสะพานหันจะสร้างเป็นคอนกรีตเสริมเหล็กแล้วก็ตาม

ลำเพ็งและพาหุรัดเป็นบริเวณที่ตั้งอยู่ใกล้เคียงกัน เพียงคั่นไว้ด้วยคูเมืองชั้นนอก (คลองโองอ่าง) และสะพานหัน ลำเพ็งซึ่งเป็นที่พระราชทานกลาย ๆ นั้น จัดว่าเป็นย่านชุมชนใหญ่มาตั้งแต่แรก และมีใช้จะรู้จักกันอย่างกว้างขวางเฉพาะในหมู่คนจีนเท่านั้นแม้กระทั่งคนไทยก็มีความคุ้นเคยกับลำเพ็งมาตั้งแต่ต้น เมื่อเป็นเช่นนี้การค้าขายของคนจีนในลำเพ็งก็ย่อมเจริญมากกว่าที่อื่นเป็นธรรมดา

ลำเพ็งนอกจากจะเป็นที่รวมสินค้าต่าง ๆ ที่จำเป็นทั้งของใช้และของกิน เช่น ผักสด ผลไม้แห้ง ของดอง เป็ด ไก่ หมู ฯลฯ และสินค้าบางชนิดที่ไม่มีในที่อื่น ๆ โดยเฉพาะสินค้าที่มาจากเมืองจีน

เมื่อถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเริ่มโครงการพัฒนาประเทศในด้านต่าง ๆ เช่น โครงการพัฒนาเมืองหลวงเป็นโครงการเร่งด่วนในการที่จะแสดงออกแห่งความเจริญทางวัฒนธรรมและศิลปกรรมอันเก่าแก่และสูงส่งของชาติ เพื่อให้เป็นเมืองที่ทันสมัยทัดเทียมเมืองต่างๆ ในประเทศทางตะวันตก จึงเป็นยุคแห่งการสร้างบ้านเมืองให้มีความสวยงามสะอาด สะดวกสบายน่าอยู่อาศัย (City Beautiful Movement)

ในปี พ.ศ.2434 รัชกาลที่ 5 ทรงมีพระราชดำริว่าบริเวณลำเพ็งคับแคบจอแจมาก เนื่องจากเป็นย่านการค้าและมีประชาชนอยู่หนาแน่น ประกอบลำเพ็งเกิดไฟไหม้ใหญ่อีกครั้ง จึงโปรดให้สร้างถนนเยาวราชแทรกลงในระหว่างถนนเจริญกรุงและถนนลำเพ็ง ถนนเยาวราชวางแผนยากที่สุด เพราะเดิมเป็นตรอก แนวถนนจึงคดเคี้ยวเป็นงูเลื้อย แต่ผู้สัจจะจะไม่รู้สึกถึงความคดเคี้ยวของถนนนี้เลย

เมื่อเกิดถนนเยาวราชขึ้นแล้ว ประชาชนจากลำเพ็งและที่ต่าง ๆ ก็เริ่มมาปลูกบ้านเรือนและร้านค้าเรียงรายต่อกันตามแนวยาวของถนนสองฟาก เรียกว่า "ตึกแถว" หรือ "ห้องแถว" มีศูนย์กลางธุรกิจการค้า (Central Business District) ของเมือง คือ บริเวณเยาวราชนี้เอง ความนิยมสร้างตึกแถวสองฟากถนนได้ขยายออกไปยังถนนสายต่างๆ รวมทั้งมีการใช้รถเป็นยานพาหนะกันมากขึ้น ทำให้เกิดศูนย์กลางการค้าเพิ่มขึ้นหลายแห่งที่สำคัญได้แก่

1. บริเวณถนนเยาวราช (Chinese Sector) บริเวณนี้เป็นที่ประกอบธุรกิจการค้าของคนจีน ซึ่งส่วนใหญ่อพยพมาจากบริเวณใกล้ และมีไม่น้อยที่อพยพมาจากลำเพ็งมีการค้าขายสรรพสินค้านานาชนิด เช่น กระจาด ทองคำ และร้านอาหารใหญ่ ๆ

2. บริเวณถนนบางรัก (European Sector) เป็นที่ตั้งห้างร้าน โกดังสินค้าของชาวยุโรป

3. บริเวณถนนบางลำพู (Thai Sector) จำหน่ายสินค้าพื้นเมือง นับเป็นศูนย์การค้าแบบไทย

แม้จะเกิดศูนย์การค้าแห่งใหม่เพิ่มขึ้น แต่ลำเพ็งก็ยังเป็นศูนย์กลางธุรกิจและการเงินที่มีความสำคัญตลอดมา สินค้าจากต่างประเทศหลังจากชำระภาษีแล้ว จะนำมาขายในลำเพ็งเพื่อจำหน่ายต่อไปยังพ่อค้าขายส่ง และขายปลีกทั่วประเทศและในขณะนี้ลำเพ็งได้เริ่มปรับปรุงอาคารร้านค้าเป็นแบบตึกแถวเรียงรายไปสองฟากถนน เช่นเดียวกับศูนย์การค้าที่เกิดขึ้นใหม่ ขณะเดียวกันก็ได้ขยายกิจการออกไปสู่บริเวณใกล้เคียงอื่นๆอีก เช่น พาหุรัด บ้านหม้อ ปากคลองตลาด และวังบูรพาภิรมย์ เพื่อให้สามารถให้บริการอย่างเพียงพอกับจำนวนประชากรในเกาะรัตนโกสินทร์ที่เพิ่มขึ้นประมาณ 600,000 คน

คนจีนในย่านลำเพ็งนับว่าเป็นผู้โชคดีที่ได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้เฝ้าได้เสมอหน้ากับไพร่ฟ้าชาวไทย โดยมีกำหนดการพระราชทานกุฐินหลวงผ่านลำเพ็งเป็นประจำ เพื่อยังวัดที่อยู่ในย่านนั้น ซึ่งมีอยู่ถึง 3 วัดคือ วัดจักรวรรดิราชาวาส (วัดสามปลื้ม) วัดปทุมคงคา วัดสามเพ็ง และวัดสัมพันธวงศ์ (วัดเกาะ) บ้านเมืองในสมัยก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 ประชากรในกรุงเทพฯสูงมากขึ้น แม้ว่าประชากรที่ตายเนื่องจากสงครามจะมีมากก็ตาม ทั้งนี้เพราะประชาชนในชนบทพากันหลั่งไหลเข้ามาในกรุงเทพฯ และมีชาวต่างประเทศเข้ามาประกอบอุตสาหกรรมการค้าและบริการต่างๆเป็นจำนวนมาก ก่อให้เกิดการแก่งแย่งแข่งขันกัน ตึกกรมบ้านช่องจึงเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วอย่างไม่เป็นระเบียบ เนื่องจากไม่มีการควบคุม การใช้ที่ดินเป็นไปอย่างผสมปนเป ส่วนใหญ่เป็นพาณิชย์กรรมและที่พักอาศัย ในระยะต่อมาสภาพแวดล้อมเริ่มแยกลงตามลำดับกล่าวคือ แหล่งเสื่อมโทรมเกิดขึ้นในบริเวณต่าง ๆ อาคารบ้านเรือนมิได้รับการดูแลรักษา ตระกอลอยถูกตัดอย่างไม่เป็นระบบและไม่ได้ขนาดมาตรฐานตามที่ปรากฏให้เห็นอยู่ในปัจจุบัน แต่อย่างไรก็ดีบริเวณเขตสัมพันธวงศ์ก็ยังคงเป็นย่านธุรกิจที่สำคัญของกรุงเทพมหานครตลอดมา

(ข) การใช้ที่ดินในปัจจุบัน

ในผังเมืองรวมกรุงเทพมหานคร กำหนดให้พื้นที่เขตสัมพันธวงศ์เป็นพื้นที่สีแดง หรือพื้นที่พาณิชย์กรรมหนาแน่นสูง เนื่องจากพื้นที่เหล่านี้เป็นย่านธุรกิจที่สำคัญในเขตเมืองชั้นใน ซึ่งการใช้พื้นที่ในแต่ละย่านจะมีลักษณะแตกต่างกันไป เช่น ย่านเยาวราชจะเป็นย่านการค้าของค้าที่มีขนาดใหญ่ที่สุดของประเทศไทย ย่านลำเพ็งเป็นย่านการค้าของข้าวสวยและผ้าต่างๆ ย่านคลองถมเป็นย่านการค้าของเก่าและอะไหล่อุปกรณ์ เป็นต้น ถึงแม้ว่าทุกวันนี้สัมพันธวงศ์จะเต็มไปด้วยย่านการค้า ในขณะที่การใช้ที่ดินเพื่อการพักอาศัยน้อยลงทุกที แต่การใช้ที่ดินในเขตนี้ยังคงเป็นการใช้

ที่ดินเพื่อการพักอาศัยมากที่สุด คือ ร้อยละ 22.16 รองลงมาคือ การใช้ที่ดินเพื่อการพาณิชย์กรรม และอุตสาหกรรมตามลำดับ เนื่องจาก อาคารที่พักอาศัยในสัมพันธวงศ์จะเป็นอาคารตึกแถว เสียเป็นส่วนใหญ่ เพื่อการค้าขายในชั้นล่าง และพักอาศัยในชั้นบน เป็นรูปแบบการใช้อาคารแบบ ผสม ดังนั้น ถึงแม้จะเป็นย่านธุรกิจการค้า แต่ก็สามารถเป็นที่พักอาศัยของเจ้าของธุรกิจ หรือ แรงงานได้เช่นเดียวกัน การใช้ที่ดินในย่านต่างๆของเขตสัมพันธวงศ์นั้น มีรายละเอียด ดังนี้

1. ย่านเยาวราชหรือไชน่าทาวน์ คือ บริเวณสองฟากถนนเยาวราช ตั้งแต่ถนนมหาไชย ผ่านถนนจักรวรรดิ เรียกสี่แยกวัดตึกผ่านถนนราชวงศ์ สี่แยกราชวงศ์ ตรงไปบรรจบถนนเจริญกรุง ก่อนถึงวัดไตรมิตรวิทยารามเล็กน้อย ถนนเยาวราชเคยเป็นย่านสรรพสินค้าชั้นนำ ร้านค้าต่าง ๆ ล้วนเป็นร้านใหญ่และหรูหรา มีผู้คนพลุกพล่านทั้งกลางวันและกลางคืน เพราะเป็นย่านธุรกิจ การค้าต่าง ๆ และแหล่งสถานบันเทิงเรีงรมย์ ตลอดจนเป็นย่านการซื้อขายทองแท่ง ทองรูปพรรณ นานาชนิด รวมทั้งเป็นแหล่งของสินค้าอุปโภคและบริโภคของเมืองจีนเกือบทุกชนิด

2. ย่านสำเพ็ง เป็นย่านการค้าดั้งเดิมของกรุงเทพมหานครติดต่อกับย่านพาหุรัดและ สะพานหัน ตอนใต้ติดต่อกับย่านเชียงกงเป็นย่านการค้าผ้าและเสื้อผ้าสำเร็จรูป เครื่องเย็บปักถักร้อย เครื่องประดับ เครื่องใช้เบ็ดเตล็ด ฯลฯ โดยมีการจำหน่ายทั้งปลีกและส่ง

3. ย่านถนนทรงวาด ทั้งสองฟากถนนเป็นที่ตั้งของโกดังสินค้าและร้านค้าส่งสินค้าจาก ผลิตผลทางเกษตรกรรมประเภทของแห้งที่มาจากทั้งในและนอกประเทศ เช่น พริก หอม กระเทียม พุทราจีน หุ้ลลาม เป็นต้น ย่านถนนทรงวาดมีความสำคัญการค้าอย่างยิ่งมาตั้งแต่อดีตจนถึง ปัจจุบัน

4. ย่านคลองถม เป็นย่านการค้าของเก่า รวมถึงอะไหล่ อุปกรณ์ต่างๆ ซึ่งมีราคาถูกลักษณะการค้าขายมีทั้งที่ตั้งร้าน และเป็นแผงลอย

5. ย่านสะพานหัน เป็นย่านการค้าของเบ็ดเตล็ด เสื้อผ้า กิ๊ฟท์ช็อป และอาหาร โดยเฉพาะร้านขายของกิ๊ฟท์ช็อปจะมีจำนวนมาก ถือเป็นจุดเด่นของย่านนี้

6. ย่านเวียงนครเขมร อยู่ที่ถนนเจริญกรุงใกล้เชิงสะพานดำรงสถิตและทะเลติดต่อกับ ถนนเยาวราชเดิมเคยเป็นแหล่งของโรงน้ำชาที่มีชาวจีนให้บริการ ในสมัยรัชกาลที่ 6 ได้มีการ สร้างโรงละครเขมรขึ้นในเวียงนี้ จึงได้เรียกชื่อตามโรงละคร เป็นที่รวมร้านค้าของเก่าประเภท เครื่องประดับและวัตถุโบราณ รวมทั้งเฟอร์นิเจอร์ราคาแพงและหนังสืออ่านเล่น จนเป็นที่รู้จักกัน โดยทั่วไป ปัจจุบัน มีการค้าเครื่องดนตรีและเครื่องจักรกลเพิ่มขึ้นนับว่าเป็นย่านของธุรกิจที่ หนาแน่นอีกแห่งหนึ่งในพื้นที่เขตนี้

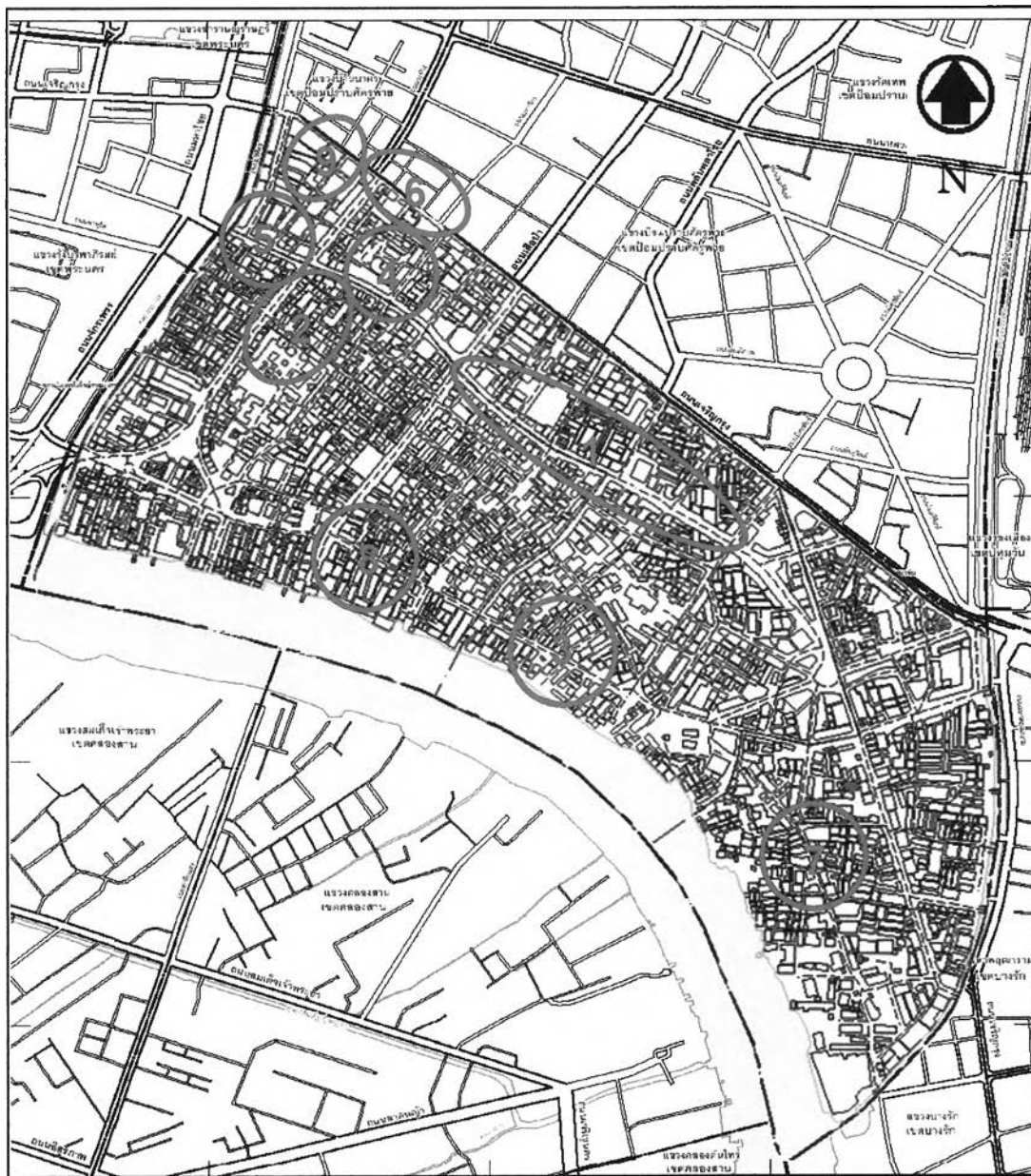
7. ย่านเชียงกง อยู่ทางตอนใต้ของย่านสำเพ็งใกล้บริเวณท่าเทียบเรือสำเภาของพ่อค้า ชาวจีนดั้งเดิม ตอนต้นจึงเป็นย่านขายเครื่องอุปกรณ์เดินเรือและเครื่องอะไหล่รถยนต์ตลอดจน

เครื่องเหล็ก เครื่องจักรสำหรับงานอุตสาหกรรมแทน ผู้ที่ต้องการซื้อหาสินค้าในประเทศที่กล่าวแล้วจะสามารถเลือกซื้อสินค้าได้ตามความต้องการ เพราะมีอุปกรณ์จำหน่ายทุกชนิดทุกขนาดในย่านนี้ซึ่งมีทั้งของใหญ่และของเก่าใช้แล้ว

8. ย่านราชวงศ์ บริเวณถนนราชวงศ์ ส่วนใหญ่เป็นที่ตั้งของสถาบันการเงิน เช่น ธนาคาร ทรัสต์ และบริษัทเงินทุนต่าง ๆ

9. ย่านสี่แยกวัดเต็ก บริเวณเจริญกรุงติดกับถนนจักรวรรดิเป็นย่านการค้าปลีกและส่งสินค้าประเภทไฟฟ้าเครื่องอุปโภคบริโภคก่อสร้างต่าง ๆ เช่น เลื่อย ค้อน ลูกบิด กลอน ประตูทุกชนิด เป็นต้น

ความสัมพันธ์ระหว่างเอกลักษณ์ชุมชนและการท่องเที่ยวเขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร

แผนที่ที่ 3-7 แสดงย่านต่างๆที่สำคัญของเขตสัมพันธวงศ์

หมายเลข	5. ย่านสะพานหัน
1. ย่านเยาวราช	6. ย่านวังนครเขษม
2. ย่านสำเพ็ง	7. ย่านเชียงกง
3. ย่านทรงวาด	8. ย่านราชวงศ์
4. ย่านคลองถม	9. ย่านสี่แยกวัดตึก

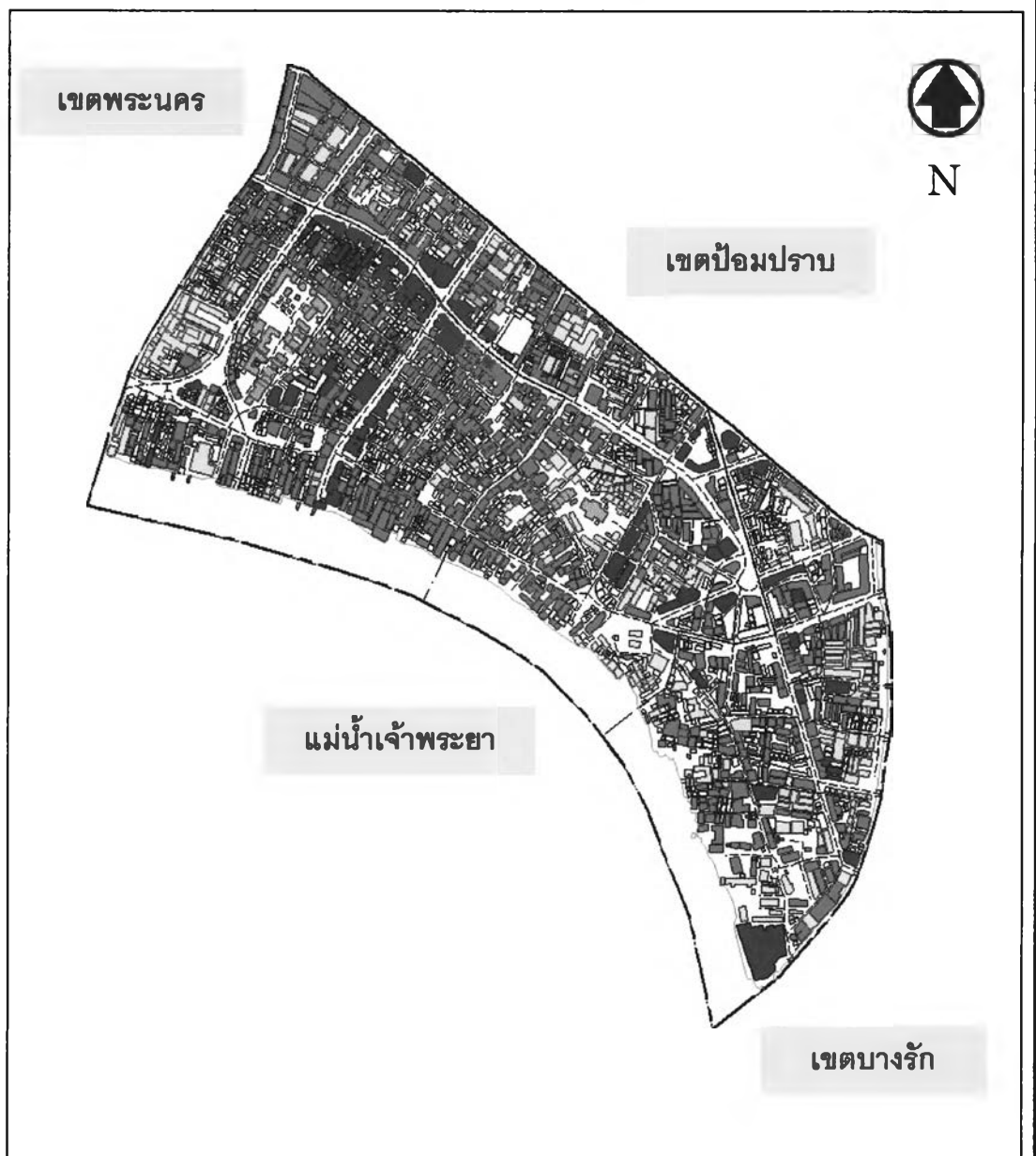
นายวรชัย ไรจนพรทิพย์
ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์

NT

ที่มา : จากการสำรวจ

ความสัมพันธ์ระหว่างเอกลักษณ์ชุมชนและการท่องเที่ยวเขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร

แผนที่ที่ 3-8 แสดงการใช้ที่ดินภายในเขตสัมพันธวงศ์

สัญลักษณ์

☒ ที่ดินประเภทพาณิชย์กรรม	☒ ที่ดินประเภทผสม
☐ ที่ดินประเภทวัด	☐ ที่ว่าง
☐ ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัย	☐ แม่น้ำ
☒ ที่ดินประเภทคลังสินค้า	

นายวรชัย วจนพรทิพย์

ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์

N

ที่มา : จากการสำรวจ

3.2.5 ระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ

ถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาพื้นที่ ได้แก่ ถนน ซอย ทางเท้า ท่อระบายน้ำ ระบบประปา ไฟฟ้า โทรศัพท์ และบริการขนส่งสาธารณะ ตลอดจนบริการสาธารณะอื่นๆ ที่ให้กับชุมชนในด้านต่าง ๆ เช่น การรักษาความปลอดภัย ด้านการสาธารณสุข และการให้บริการอื่น ๆ ของรัฐ

(ก) ถนน ซอย ทางเท้า

ถนนสายหลักในเขตสัมพันธวงศ์เดิมมี 2 สาย สายแรกคือ ถนนเจริญกรุงเริ่มสร้างตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 และสายที่ 2 คือ ถนนเยาวราช สร้างในสมัยรัชกาลที่ 5 ทั้งสองสายเป็นถนนที่มีความสำคัญในพื้นที่เขตสัมพันธวงศ์ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน นับเป็นตัวนำการเปลี่ยนแปลงชุมชนกรุงเทพฯ จากชุมชนริมแม่น้ำมาเป็นชุมชนทางบก และอีกสองสายคือถนนราชวงศ์ และถนนจักรวรรดิ ซึ่งสั้นกว่าถนนสองสายแรก

ถนนเจริญกรุงเมื่อแรกสร้างจัดว่าเป็นถนนที่กว้างมาก โดยสร้างขึ้นตามมาตรฐานของประเทศตะวันตก และใช้เป็นเส้นทางเชื่อมต่อจากศูนย์กลางเมือง คือ พระบรมมหาราชวังไปยังพื้นที่ทางตะวันออกเฉียงใต้ ผ่านพื้นที่เขตพระนคร สัมพันธวงศ์ บางรัก และยานนาวา ขนานไปกับแม่น้ำเจ้าพระยา บริเวณสองฟากถนนมีความเจริญมาแต่เดิม จึงเต็มไปด้วยร้านค้าประเภทตึกแถวตลอดแนว ด้วยลักษณะนี้จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้การจราจรไม่คล่องตัว ถนนเจริญกรุงมีผิวจราจรกว้างประมาณ 11 เมตร มีทางเท้าสองข้าง กว้างประมาณ 2.30 - 3.10 เมตร

ถนนเยาวราชสร้างในระยะต่อมาสมัยรัชกาลที่ 5 อันเนื่องจากสมัยนั้นเกิดไฟไหม้บ่อยครั้งเมื่อไฟไหม้แล้วพระพุทธรูปเจ้าหลวงทรงทอดพระเนตรสภาพพื้นที่บริเวณดังกล่าว ทรงมีรับสั่งให้ตัดถนนในย่านสำเพ็งขึ้นหลายสาย ได้แก่ ถนนเยาวราช ถนนราชวงศ์ ถนนทรงวาด ถนนอนุวงศ์ ถนนพาดสาย และถนนทรงสวัสดิ์ เป็นต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ถนนเยาวราช ซึ่งมีความกว้างยาวกว่าสายอื่น แต่มีความคดเคี้ยวเหมือนงู ตัดผ่ากลางระหว่างถนนเจริญกรุงกับถนนสำเพ็ง ตั้งแต่คลองโอ่งอ่างเรื่อยไป บรรจบถนนเจริญกรุงที่สามแยกบริเวณสองฟากถนนสายนี้เช่นเดียวกับถนนเจริญกรุง คือ มีอาคารร้านค้าประเภทตึกแถวตลอดแนว แต่มีอาคารขนาดใหญ่ที่มีความสูงมากกว่า 4 ชั้น เกิดขึ้นภายหลังมากมาย เช่น ภัตตาคาร โรงแรม โรงภาพยนตร์ ที่จอดรถ และโรงน้ำชา เป็นต้น ปลูกสร้างอย่างไม่เป็นระเบียบ ขนาดของถนนมีความกว้างไม่เท่ากันตลอดสาย เฉลี่ยประมาณ 19.10 เมตร มีทางเท้าสองข้างกว้าง 2.50 เมตร

ถนนราชวงศ์เป็นถนนสายสั้น ๆ แต่มีมาตรฐานเดียวกับถนนเจริญกรุง และถนนเยาวราช คือ ผิวจราจรกว้างประมาณ 15 เมตร และทางเท้าสองข้างถนนกว้าง 2.30 - 2.50 เมตร สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 จากถนนเจริญกรุงถึงถนนเยาวราชไปสุดท่าราชวงศ์ บริเวณสองฟากถนนเป็นอาคารร้านค้าลักษณะตึกแถวตลอดสาย ส่วนใหญ่มีความสูง 3 - 4 ชั้น

ถนนจักรวรรดิ เป็นสายสั้นๆอีกสายหนึ่งขนานกับถนนราชวงศ์ที่มีมาตรฐานเดียวกัน ถนนสายนี้ตัดจากถนนเจริญกรุงผ่านถนนเยาวราชไปออกพื้นที่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ปัจจุบันเป็นส่วนหนึ่งของระบบทางผ่านสายดาวคะนอง สะพานพุทธ-มักกะสัน ข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาที่สะพานพระปกเกล้า ความกว้างประมาณ 12 เมตร ทางเท้าสองข้างกว้างประมาณ 3.80 - 4.20 เมตร

นอกจากถนนสายหลักทั้ง 4 สายดังกล่าว ยังมีถนนพระราม 4 ซึ่งต่อเชื่อมกับถนนเจริญกรุงตอนล่างที่สามแยก ความกว้างประมาณ 11.10 เมตร บริเวณสถานีรถไฟฟ้าหัวลำโพง ถนนพระราม 4 ได้มีการปรับปรุงขยายภายหลังในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี ได้มีการยกเลิกทางรถไฟสายขนานคลอง และทำการถมคลองหัวลำโพง เพื่อขยายถนนสายนี้ได้กว้างถึง 15 เมตร แต่เป็นช่วงที่อยู่นอกเขตสัมพันธวงศ์

ถนนสายรองที่มีความสำคัญและทำให้เขตสัมพันธวงศ์มีความเจริญ มีอาคารร้านค้าเกิดขึ้นอย่างหนาแน่นจนทุกวันนี้ คือ ถนนทรงวาด ถนนอนุวงศ์ ถนนตรีมิตร ถนนทรงสวัสดิ์ ถนนลำพูนไชย ถนนข้าวหลาม ถนนนี้จึงสวัสดิ์ และถนนโยธา เป็นต้น

ถนนทรงวาดสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 นับว่าเป็นถนนที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจของพื้นที่เขตสัมพันธวงศ์ เป็นย่านของการขนถ่ายสินค้าต่อเนื่องระหว่างทางเรือ และทางบก เป็นที่รวมของโกดังและขนถ่ายสินค้าทั้งในและนอกประเทศ ถนนทรงวาดมีความกว้างเพียงประมาณ 7-12 เมตร ความยาวประมาณ 1,440 เมตร จากคลองโองอ่าง ถนนจักรวรรดิลงมาถึงถนนเจริญกรุงตอนล่าง ทางเท้ามีความกว้างไม่สม่ำเสมอตั้งแต่ 1.80 เมตร ถึง 6.20 เมตร ถนนสายนี้เป็นปัญหาในด้านการจราจรเป็นอย่างมาก เนื่องจากถนนแคบและไม่สามารถขยายเขตทางออกไปได้อีกสองฟากถนนเป็นอาคารร้านค้าหลายยุคหลายสมัยปะปนกัน ไม่เป็นระเบียบ ทั้งด้านลักษณะความสูงแนวอาคารและการซำรุดทรุดโทรมของอาคาร

ถนนทรงสวัสดิ์เป็นถนนสายรองที่ตัดเชื่อมถนนเจริญกรุง ถนนเยาวราช และถนนทรงวาดให้ติดต่อกันลงสู่แม่น้ำเจ้าพระยา ถนนสายนี้มีความกว้างผิวจราจรประมาณ 8.00 เมตร รวมความยาวประมาณ 465 เมตร มีทางเท้าสองข้างกว้าง 1.30 - 2.40 เมตร ลักษณะการใช้ที่ดินสองฟากถนน เป็นอาคารพาณิชย์พักอาศัย และศาสนสถาน ส่วนใหญ่เป็นอาคาร 3 ชั้น

ถนนตรีมิตร เป็นอีกสายหนึ่งที่เชื่อมถนนพระราม 4 ที่สะพานเจริญสวัสดิ์ กับถนนทรงวาด ถนนนี้ผิวจราจรกว้างประมาณ 10.00 เมตร ความยาวประมาณ 520 เมตร มีทางเท้าสองข้างกว้างประมาณ 2.90 เมตร ลักษณะการใช้ที่ดินที่เป็นศาสนสถาน เป็นวัดไทยและการพาณิชย์ เป็นตึกแถว ความสูง 2 -3 ชั้น

ถนนข้าวหลามเป็นถนนสายสั้น ๆ ชื่อถนนพระราม 4 กับถนนเจริญกรุงเป็นแนวต่อเนื่องกับถนนทรงวาด ความยาวเพียง 250 เมตร ความกว้างของถนนผิวจราจร 12 เมตร มีทางเท้าสองข้าง ความกว้างประมาณ 4 เมตร และมากกว่า 4 ชั้น

นอกจากถนนสายรองตามที่กล่าวมาแล้วยังมีถนนสายสั้นหลายสาย เช่น ถนนโยธา ถนนนี้จึงสวัสดิ์ ถนนลำพูไชย ถนนอนุวงศ์ ถนนมหาจักร ถนนมังกร เป็นต้น ซึ่งมีความยาวเพียง 100-200 เมตร ความกว้างประมาณ 7-12 เมตร และยังมีซอยอีกจำนวนมาก

ถนนซอยในพื้นที่เขตสัมพันธวงศ์ มีเป็นจำนวนมากรวมแล้ว 93 สาย คิดเป็นพื้นที่ประมาณ 254,155 เมตร ส่วนใหญ่เป็นซอยสั้นๆและแคบ ความกว้าง 3 ถึง 5 เมตร มีทางเท้าแคบๆ บางสายไม่มีทางเท้าเลย บางซอยเป็นซอยคดเคี้ยว

ทั้งนี้เนื่องจากไม่มีการวางแผนและออกแบบไว้ล่วงหน้า ลักษณะของถนนซอยจึงเป็นไปในลักษณะตามที่เอื้ออำนวย การสัญจรของยานยนต์และคนเดินเท้าจำเป็นต้องใช้ร่วมกันสร้างความสับสนต่อระบบการจราจรเป็นอันตรายต่อชีวิตและทรัพย์สินของผู้ใช้ถนน เป็นการยากที่จะทำการปรับปรุงแก้ไข เพราะความแออัดของอาคารร้านค้าที่เป็นศูนย์กลางมาเป็นเวลานาน ที่ดินจึงมีราคาแพง พื้นที่ทุกตารางเมตรได้นำมาทำประโยชน์ทางเศรษฐกิจอย่างคุ้มค่าในแต่ละตัวบุคคล ขาดการร่วมมือร่วมใจในการสร้างสรรค์เพื่อส่วนรวม ตรอก ซอยที่เกิดขึ้นจึงเป็นไปอย่างไม่มีแผน สร้างปัญหาให้กับสาธารณูปโภคอื่นๆที่ติดตามมา คือ ไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ และบริการสาธารณอื่นๆ เช่น การเก็บขนขยะ การรักษาความปลอดภัยและการป้องกันอัคคีภัย เป็นต้น ทำให้ไม่สามารถเข้าไปควบคุมดูแลและบริการได้ทั้งถึง โดยเฉพาะอย่างยิ่งทำให้พื้นที่ด้วยคุณภาพทางทัศนียภาพมาจากสาเหตุดังกล่าว

(ข) การระบายน้ำ

เขตสัมพันธวงศ์มีพื้นที่ติดแม่น้ำเจ้าพระยา ตะวันตกและคลองอีกสองด้าน คือ ด้านเหนือจดคลองโองอ่าง ด้านใต้จดคลองผดุงกรุงเกษม จึงช่วยในการระบายน้ำในพื้นที่ได้เป็นอย่างดี เนื่องจากราบลุ่ม ปัจจุบันระดับดินสูงเฉลี่ยประมาณ 1 เมตรเหนือระดับน้ำปานกลางเท่านั้น ทำให้เหตุการณ์ที่เคยเกิดขึ้นตามธรรมชาติมีผลกระทบโดยตรงกับพื้นที่นี้อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังนั้นปัญหาที่เกิดจากภาวะน้ำท่วมจะโดยสาเหตุน้ำฝน น้ำเหนือ น้ำทะเลหนุน หรือแผ่นดินทรุดกีดย่นนำความเสียหายให้แก่ส่วนรวมได้เป็นอย่างมากและจากประสบการณ์ที่เมื่อเกิดภาวะน้ำท่วมในเขตจังหวัดกรุงเทพมหานครบ่อยครั้งในช่วงที่ผ่านมาทำให้หน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้อง จะเป็นกรุงเทพมหานครก็ดี หรือกรมชลประทานก็ดี ตลอดจนรัฐบาลได้ตระหนักเป็นอย่างยิ่งที่หา

มาตรการเข้าไปแก้ไขปัญหาก็จะเป็นระยะสั้นหรือระยะยาวก็ได้ เพื่อบรรเทาความเดือดร้อนของประชาชน

ระบบการระบายน้ำได้มีการวางท่อระบายน้ำริมถนน ตรอก ซอย ขนาดตั้งแต่ 1.50 เมตร ลงไปจนถึงขนาด 0.40 เมตร แต่ยังไม่ทั่วถึงในพื้นที่ที่มีอาคารหนาแน่นตามตรอกซอยที่คับแคบ ถนนสายหลัก เช่น ถนนเจริญกรุง ถนนเยาวราช ถนนจักรวรรดิ ถนนราชวงศ์ ถนนพระราม 4 และ ถนนทรงวาด ท่อระบายน้ำขนาดใหญ่ 0.80-1.50 ม. ข้างเดียว และท่อขนาด 0.40-0.60 เมตร สองฟากถนนระบายน้ำไปลงคลองโคงอ่าง ด้านทิศเหนือ ลงแม่น้ำเจ้าพระยา ด้านทิศตะวันตก และลงคลองผดุงกรุงเกษมด้านทิศใต้

แต่เนื่องจากขนาดของท่อบางแห่งมีขนาดเล็กเกินไป ที่จะรับปริมาณน้ำที่มาจากอาคาร บ้านเรือนและน้ำฝน จึงเกิดน้ำท่วมตามจุดต่างๆ เป็นประจำทุกปี จากการสังเกตจะเห็นได้ว่า เมื่อปริมาณน้ำฝน 60 - 90 มม. น้ำท่วมมีตมิจวรจรถนนสายสำคัญบางตอน คือ ถนนเยาวราชบริเวณจากถนนทรงสวัสดิ์ถึงถนนราชวงศ์ ถนนเจริญกรุง จากถนนแปลงนามถึงสามแยกถนนอนุวงศ์ จากถนนมหาจักรถึงถนนราชวงศ์ ถนนทรงวาดจากถนนเจริญกรุงถึงซอยเจริญพาณิชย์ และถนนทรงสวัสดิ์ จากวัดสัมพันธวงศ์ถึงถนนเยาวราช เป็นต้น ซึ่งน้ำจะท่วมเป็นเวลานานหลายชั่วโมง เช่น ถนนเยาวราชจะท่วมขังถึง 3-6 ชั่วโมง ในปี 2527 ได้มีการวางแผนป้องกันและแก้ไขด้วยการตั้งเครื่องสูบน้ำตามจุดต่างๆ ทำให้การระบายน้ำเป็นไปโดยรวดเร็วขึ้น ทำให้น้ำขังบริเวณดังกล่าวเพียงครึ่งชั่วโมงเป็นอย่างมาก แต่อย่างไรก็ตามควรได้มีการปรับปรุงแก้ไขระบบการระบายน้ำให้มีประสิทธิภาพด้วยการเพิ่มขนาดของท่อ ระดับของท่อจะต้องเอียงลาดรับกันเป็นโครงข่าย และในพื้นที่ที่ยังขาดท่อระบายน้ำตามตรอกซอยต่างๆควรได้มีการจัดสร้างให้ทั่วถึง

(ค) ระบบไฟฟ้า

ไฟฟ้าเป็นสาธารณูปโภคที่สำคัญต่อชุมชนที่ให้พลังงานแสงสว่างและความร้อนต่อชุมชน การให้บริการไฟฟ้าในเขตกรุงเทพมหานครที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน การไฟฟ้านครหลวงรับซื้อพลังงานไฟฟ้าจากการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยที่สถานีต้นทางต่าง ๆ รวม 8 แห่ง ซึ่งส่วนใหญ่อยู่รอบๆเขตกรุงเทพมหานคร พลังงานไฟฟ้ารับซื้อจากการไฟฟ้าฝ่ายผลิตนี้ยังไม่อยู่ในสภาพที่จะจำหน่ายให้กับประชาชนในอาคารบ้านเรือนต่างๆได้โดยตรงเพราะมีแรงดันสูงมาก มีแรงดันตั้งแต่ 69,000 ถึง 115,000 โวลต์ จากจุดสถานีรับซื้อไฟฟ้านครหลวงนี้ การไฟฟ้านครหลวงนี้ การไฟฟ้าฯ จะต้องทำการบีกเสภาพดสายไปยังสถานีย่อย ซึ่งกระจายอยู่ทั่วเขตจำหน่ายรวม 44 แห่ง ในพื้นที่กรุงเทพมหานคร สถานีย่อยเหล่านี้จะมีหม้อแปลงไฟฟ้าลดแรงดันให้เหลือ 220 โวลต์ สำหรับบ้านอยู่อาศัยทั่วไปและ 380/220 โวลต์ 3 ยก 4 สาย สำหรับอาคารขนาดใหญ่ หรือย่านอุตสาหกรรมที่

ใช้ไฟฟ้ามาก โดยจ่ายไปตามสายจำหน่ายแรงต่ำ แล้วต่อสายจ่ายไฟฟ้าเข้าอาคารโดยผ่านเครื่องวัดหน่วยไฟฟ้าของการไฟฟ้าฯ สำหรับผู้ใช้ไฟฟ้ารายใหญ่สามารถซื้อพลังไฟฟ้านครหลวงได้โดยตรง ในปัจจุบันการไฟฟ้านครหลวงสามารถจ่ายไฟฟ้าได้ครบตามความต้องการของทุกเขตจำหน่าย

เขตสัมพันธวงศ์ใช้ไฟฟ้าเขตจำหน่ายของการไฟฟ้านครหลวงสถานีวัดเลียบ ให้บริการถึงชุมชนอย่างทั่วถึงมาเป็นเวลานาน เนื่องจากมีความเจริญมาก่อน จึงไม่เป็นปัญหาสำหรับผู้ใช้บริการ แต่ปัญหาที่สำคัญที่มีผลต่อส่วนรวมคือ การปักเสา พาดสายไปตามถนนสายต่าง ๆ ไม่เป็นระเบียบเรียบร้อยสายไฟห้อยระยงระยง ไม่ได้รับการจัดระเบียบที่ดีอาจเป็นอันตรายต่อชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน ทั้งผู้ที่อยู่ในพื้นที่ผู้ที่สัญจร นอกจากนี้ยังเป็นการทำลายคุณภาพทางทัศนียภาพของชุมชนอีกอย่างหนึ่งด้วย ซึ่งควรได้รับการวางแผนปรับปรุงแก้ไข อย่างไรก็ตาม ปัญหาดังกล่าวการไฟฟ้านครหลวงกำลังวางระบบการเดินสายเมนเสียใหม่ เพื่อให้ได้มาตรฐานที่ดีจากการอภิปรายในหัวข้อ "การประสานงานระหว่าง กรุงเทพมหานคร กับหน่วยงานสาธารณสุขปโภคสาธารณสุขการ" ของการฝึกอบรมหลักสูตรนักบริหารระดับอาวุโส รุ่นที่ 1 กรุงเทพมหานคร ประจำปี 2527 เมื่อวันที่ 3 เมษายน 2527 ผู้แทนของการไฟฟ้าว่า "การไฟฟ้านครหลวงมีโครงการที่จะเปลี่ยนระบบการเดินสาย ไฟฟ้าลงไปได้ดิน โดยมีท่อหุ้มสายเมนตามถนนสายต่างๆ ซึ่งจะต้องได้หน่วยงานต่างๆ เช่น กรุงเทพมหานคร การประปานครหลวง เป็นต้น ระหว่างการสำรวจและวางแผน สำหรับชุมชนที่เกิดใหม่ก่อน และจะค่อยปรับปรุงเปลี่ยนแปลงชุมชนเก่าที่มีปัญหาในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานครต่อไป" โครงการมีการดำเนินการตามที่วางไว้ได้จะเป็นการช่วยแก้ปัญหาในการปรับปรุงฟื้นฟูเมืองได้อีกทางหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเขตสัมพันธวงศ์กำลังประสบปัญหาดังกล่าว

(ง) ระบบประปา

การประปานครหลวงทำการผลิตน้ำประปาจากแหล่งผลิตหลายแห่ง คือ โรงกรองน้ำสามเสน โรงกรองน้ำธนบุรี โรงกรองน้ำบางเขน และ จากบ่อบาดาล น้ำประปาที่ผ่านกรรมวิธีผลิตตามหลักวิชาจากโรงกรองน้ำ และบ่อบาดาลจะถูกสูบและจ่ายเข้าสู่ระบบท่อประปานครหลวง ซึ่งมีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางตั้งแต่ 1,500 มิลลิเมตร ลงมาจนถึงขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 400 มิลลิเมตร จากท่อประปานครหลวง น้ำประปาจะถูกส่งไปตามท่อจ่ายน้ำที่วางอยู่ทั่วไปในเขตพื้นที่จ่ายน้ำของการประปานครหลวง เส้นท่อจ่ายน้ำจะมีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางตั้งแต่ขนาด 300 มิลลิเมตร ลงมาจนถึงขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 100 มิลลิเมตร จากท่อน้ำจะมีท่อขนาดเล็ก เรียกว่า ท่อบริการ และท่อต่อเข้าบ้าน ซึ่งจะนำน้ำประปาเข้าไปสู่ผู้ใช้แต่ละรายตามอาคารบ้านเรือนต่างๆ

การประปานครหลวงได้ทำการปรับปรุงกิจการประปาระยะแรกเริ่มตั้งแต่ปี 2517 และในปัจจุบันมีขีดความสามารถผลิตน้ำประปาสูงสุดเฉลี่ยวันละ 2 ล้านลูกบาศก์เมตร ซึ่งนับว่าเป็นการเพียงพอกับความต้องการของประชาชนในระยะนี้

เขตสัมพันธวงศ์ใช้น้ำประปาผ่านทางโรงสูบน้ำจุ่มพิณี เดินท่อประธานขนาด 1,000 มิลลิเมตร จากถนนพระราม 4 เข้าถนนเจริญกรุงขนาดท่อ 900-400 มิลลิเมตรตามลำดับ และต่อไปยังถนนเยาวราช ถนนทรงวาด ถนนทรงสวัสดิ์ และถนนตรีมิตร ขนาดท่อ 300-400 มิลลิเมตร ขนาดของท่อจะลดลงเป็น 20 100 และ เล็กกว่า 100 มิลลิเมตร เข้าตรอก ซอย ในเขตพื้นที่

(จ) การกำจัดขยะมูลฝอย

การกำจัดขยะมูลฝอย เป็นบริการสาธารณะที่สร้างปัญหาให้กับกรุงเทพมหานครเรื่อยมา อันเนื่องมาจากปริมาณขยะที่มาจากอาคารบ้านเรือนมีมากขึ้นเรื่อยๆ การเก็บขนไม่ทันกับปริมาณขยะต่อวัน ทำให้ขยะคั่งค้างตามถนน ตรอก ซอยต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก ส่งกลิ่นเหม็นและไม่เป็นที่น่าดูต่อผู้ได้พบเห็น กรุงเทพมหานครมีหน่วยงานที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการกำจัดขยะ 2 สายคือ

1. งานรักษาความสะอาด เขตกรุงเทพมหานคร มีสำนักรักษาความสะอาด มีหน้าที่ในการนำขยะจากอาคารบ้านเรือนไปสู่จุดที่ทิ้ง เพื่อทำลาย

2. กองโรงงานกำจัดขยะมูลฝอย สำนักงานรักษาความสะอาด มีหน้าที่ในการนำขยะจากจุดที่ทิ้งมาทำลายตามกรรมวิธี ปัจจุบันมี 4 แห่งคือ ที่ซอยอ่อนนุช 2 โรงงาน ถนนรามอินทรา และพุทธมณฑลสาย 3 เขตหนองแขม

เขตสัมพันธวงศ์มีประชากรอยู่หนาแน่นในพื้นที่เพียง 1 ตารางกิโลเมตรเศษ ขยะจึงมีปริมาณสูง โดยมีปริมาณถึง 1,954 ตัน หรือเฉลี่ยวันละ 65 ตัน จำนวนรถเก็บขยะมูลฝอยของเขตสัมพันธวงศ์มีจำนวน 16 คัน

ขยะถูกขนไปทิ้งบริเวณบางแคเพื่อเข้าโรงงานกำจัดขยะมูลฝอย หนองแขม เป็นระยะทางประมาณ 15 กิโลเมตร และบริเวณโรงกำจัดขยะมูลฝอยอ่อนนุช ระยะทางประมาณ 20 กิโลเมตร ซึ่งมีสมรรถนะในการทำลายได้ 320 ตัน/วัน และเผาได้ 100 ตัน/วัน

ในการปฏิบัติงานเก็บขยะมูลฝอยของเขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร ได้การจ้างคนงานเก็บขนจำนวน 78 คน คิดเป็นค่าจ้าง 176,437.80 บาท/เดือน ปัญหาขยะคั่งค้างตามถนน ตรอก ซอยต่างๆนี้อันเนื่องมาจากสาเหตุหลายประการ เช่น ปริมาณรถเก็บขนไม่เพียงพอกับความต้องการ พนักงานเก็บขนมีการเลือกขยะเพื่อนำไปขายได้ ทำให้เสียเวลาการเดินทางเป็นต้น อย่างไรก็ตาม กรุงเทพมหานครได้พยายามแก้ไขปัญหาดังกล่าวนี้ด้วยการจ้างเอกชนดำเนินการ

(จ) การคมนาคมขนส่ง

ระบบการคมนาคมขนส่งในเขตสัมพันธวงศ์ ที่สำคัญแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะใหญ่ คือ การคมนาคมทางน้ำ อันได้แก่ ระบบเรือโดยสารข้ามฟากแม่น้ำเจ้าพระยาและระบบเรือด่วนเลียบริมแม่น้ำเจ้าพระยา และการคมนาคมทางบก อันได้แก่ ระบบการคมนาคมขนส่งทางรถยนต์

- การคมนาคมทางน้ำ มี 2 ลักษณะ คือ

(1) ระบบเรือโดยสารข้ามฟากแม่น้ำเจ้าพระยา เนื่องจากพื้นที่เขตสัมพันธวงศ์ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งเป็นแม่น้ำใหญ่กั้น 2 ฟากฝั่งตะวันออกและตะวันตก ในขณะที่ประชาชนจำนวนมากมีการสัญจรติดต่อกันตลอดมาตั้งแต่อดีต เพื่อประกอบกิจกรรมงานธุรกิจต่างๆ แม้จะมีสะพานข้ามแม่น้ำหลายแห่ง แต่ก็ยังไม่เพียงพอที่จะอำนวยความสะดวกในการติดต่อระหว่างทั้งสองฝั่ง ฉะนั้นประชาชนจำนวนหนึ่ง ได้อาศัยการข้ามฟากโดยเรือโดยสาร ซึ่งมีมากมายหลายท่าตลอดแนวแม่น้ำเจ้าพระยา

ปัจจุบันการข้ามฟากแม่น้ำเจ้าพระยาถึงบริเวณสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ มีจำนวน 36 ท่าทั้ง 2 ฟาก ซึ่งประสบปัญหานี้มี 14 ท่าที่อยู่ในช่วงแม่น้ำเจ้าพระยาตามความยาวในพื้นที่ที่เป็นท่าเรือฝั่งตะวันออก (เขตสัมพันธวงศ์) จำนวน 7 ท่า ท่าที่สำคัญได้แก่ ท่าราชวงศ์ ท่ากรมเจ้าท่า ท่ากัลหาวร์ และท่าสวัสดิ์

จากการศึกษาสำรวจเมื่อปี 2526 จำนวนคนข้ามฝั่งจากตะวันตกมายังฝั่งตะวันออก ปรากฏว่าท่าหน้าราชวงศ์ เป็นท่าที่มีผู้โดยสารเข้ามามากที่สุดเป็นอันดับหนึ่ง คือ 12,471 คนต่อวัน และผู้โดยสารข้ามไปฝั่งตะวันตก 11,929 คนต่อวัน ในช่วง 9.00-8.00 น. มีผู้โดยสารเข้ามา 2,400 คน ต่อชั่วโมง และผู้โดยสารข้ามไปฝั่งตะวันตก 200 คนต่อชั่วโมง สรุปแล้วในชั่วโมงเร่งด่วนจะมีผู้โดยสารมาใช้เรือข้ามฟากนี้ประมาณ 2,600 ต่อชั่วโมง ส่วนท่าวัดกัลป์หาวร์ ท่ากรมเจ้าท่า และท่าสวัสดิ์ มีปริมาณผู้โดยสารวันละ 6,112 4,382 และ 4,167 คน ตามลำดับ ในชั่วโมงเร่งด่วนผู้โดยสารเข้ามาฝั่งตะวันออกมากกว่าข้ามไปฝั่งตะวันตก คิดเป็นสัดส่วนประมาณ 5 ต่อ 1

(2) ท่าเรือด่วนเลียบริมแม่น้ำเจ้าพระยา เป็นระบบเรือด่วนที่อำนวยความสะดวกต่อประชาชนในแนวยาวตามแม่น้ำเจ้าพระยา ระหว่างจังหวัดนนทบุรีถึงวัดพระยาไกร กรุงเทพฯ ทิศทางการให้บริการมี 2 ทิศ คือ เรือที่แล่นจากท่านนทบุรีถึงท่าวัดพระยาไกร เรียกว่า ชาล่อง และเรือที่แล่นจากวัดพระยาไกรถึงท่านนทบุรี เรียกว่าขาขึ้น

ท่าเรือด่วนทั้งสองฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาตั้งแต่นนทบุรี ลงมาถึงวัดพระยาไกรมีจำนวน 35 ท่า อยู่ในพื้นที่เขตสัมพันธวงศ์ จำนวน 2 ท่า คือท่าราชวงศ์และท่ากรมเจ้าท่า

จากการศึกษาสำรวจจำนวนผู้โดยสารปรากฏว่าขาขึ้นเฉลี่ย 3,100 คนต่อวัน จากจำนวนวันละ 33 เที่ยว และชาล่อง 2,700 คนต่อวัน จากจำนวนวันละ 33 เที่ยว ในพื้นที่เขตสัมพันธวงศ์

ท่าราชวงศ์เรือด่วนขาขึ้น ผู้โดยสารมาลงมากที่สุดเฉลี่ย 121 คนต่อวัน และมาขึ้นที่ท่าราชวงศ์เฉลี่ย 81 คนต่อวัน รองลงมาเป็นท่ากรมเจ้าท่า ส่วนเรือด่วนขาลงมีผู้โดยสารมาขึ้นและลงมากที่สุดคือมาลงเฉลี่ย 90 คนต่อวัน และมาขึ้นเฉลี่ย 200 คนต่อวัน

การคมนาคมทางน้ำทั้ง 2 ลักษณะนี้ยังคงมีความสำคัญต่อพื้นที่เขตสัมพันธวงศ์ จะเห็นได้จากสถิติประชาชนผู้มาใช้บริการเป็นจำนวนมาก เป็นการคมนาคมที่ให้ความสะดวกสบายพอควร ผู้โดยสารที่มาใช้บริการไม่ต้องประสบปัญหาอากาศเป็นพิษ อีกทั้งเก็บค่าโดยสารในราคาต่ำ จึงเห็นสมควรได้รับการพัฒนาให้ดีขึ้น ด้วยการจัดทำเรือให้สัมพันธ์กับกิจกรรมในพื้นที่และกับการคมนาคมทางบก จะเป็นการช่วยแก้ปัญหาการจราจรในปัจจุบัน

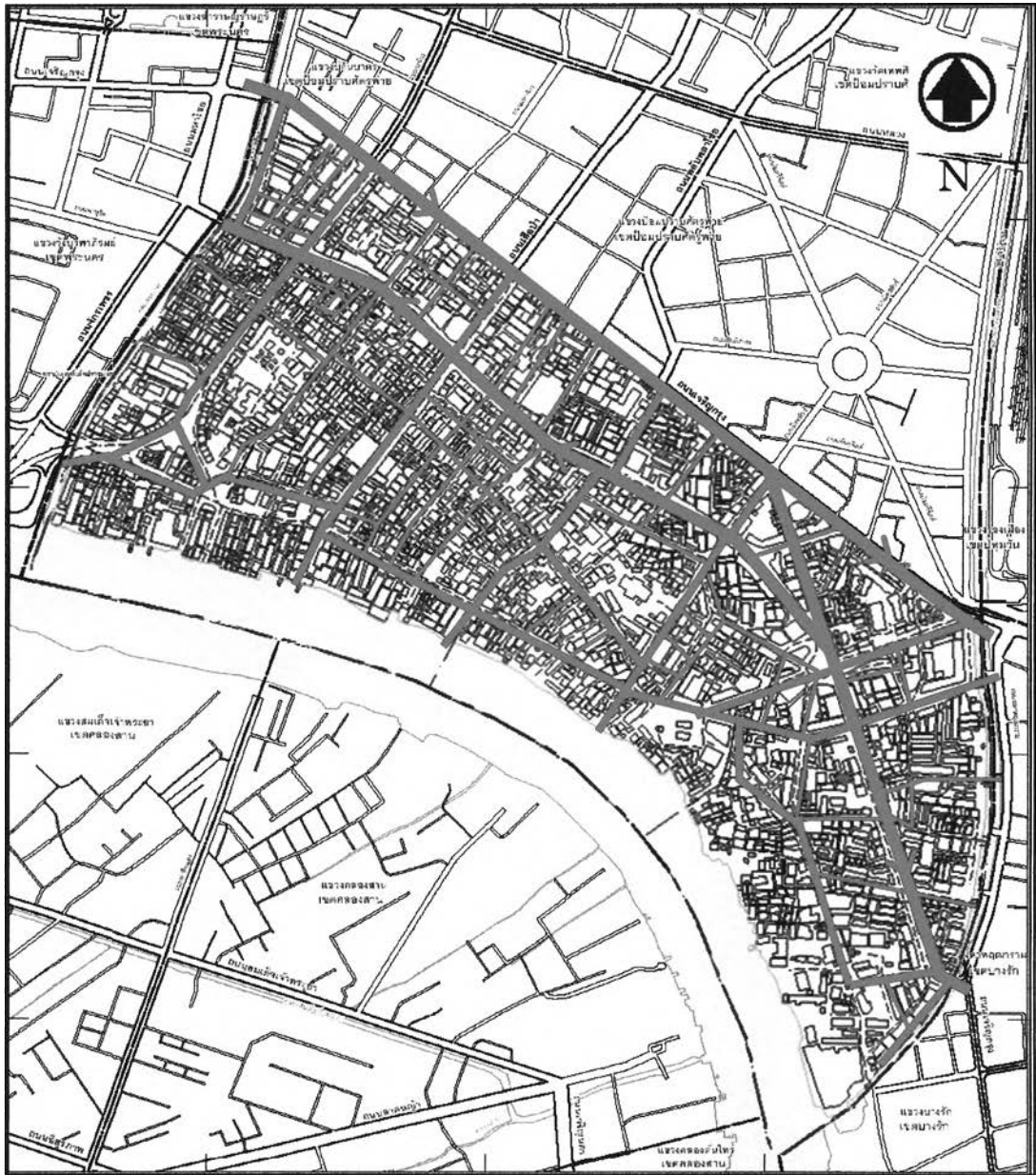
ภาพที่ 3-4 ท่าน้ำราชวงศ์

- การคมนาคมทางบก เขตสัมพันธวงศ์มีระบบคมนาคมขนส่งโดยทางรถยนต์เป็นหลัก ซึ่งอาศัยระบบถนน ที่มีอยู่ในพื้นที่ตั้งแต่ดั้งเดิม และเนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีประวัติเป็นเมืองเก่า ตั้งแต่แรกเริ่มสร้างกรุงรัตนโกสินทร์ จึงมีอัตราส่วนของพื้นที่นับว่าพื้นที่ในเขตอื่น ๆ ซึ่งคิดเป็นอัตราเฉลี่ยของพื้นที่ถนนประมาณร้อยละ 25 ของพื้นที่ทั้งหมด

การคมนาคมในพื้นที่นี้จัดให้มีระบบการเดินทางเดี่ยวโดยยึดถือถนนเจริญกรุงและถนนเยาวราชเป็นถนนสายหลักในการหมุนเวียนของพาหนะ กล่าวคือให้รถเดินทางเดี่ยวตามถนนเจริญกรุงจากเหนือลงมาใต้ และตามถนนเยาวราชจากใต้ขึ้นไปเหนือโดยมีถนนจักรวรรดิ และถนนราชวงศ์ ซึ่งตัดเป็นตารางให้รถเดินสองทางช่วยหมุนเวียนพาหนะให้เกิดความคล่องตัว ถนนสายหลักทั้ง 4 สายดังกล่าวปริมาณการจราจรจึงสูง เฉลี่ยแล้วไม่ต่ำกว่าชั่วโมงละ 1,700 คัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งถนนเยาวราชจะมีปริมาณพาหนะมากที่สุดในชั่วโมงเร่งด่วน จะมีไม่ต่ำกว่า 2,000 คันต่อชั่วโมง เนื่องจากบริเวณถนนดังกล่าวเป็นย่านการค้าที่สำคัญ มีกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกาะ

กลุ่มกับถนนสายเหล่านี้ ในขณะที่เดียวกันปริมาณของถนนอยู่ในขีดจำกัดไม่สามารถขยายออกไปได้อีก ความสมดุลระหว่างรถยนต์กับพื้นที่ถนนจึงห่างไกลกันออกไป ประกอบกับการขาดแคลนที่จอดรถ ทำให้ผู้ใช้รถใช้พื้นที่ถนน ซอย เป็นที่จอดรถ ขนถ่ายสินค้า และทำธุรกิจ แผงลอยต่าง ๆ ขาดความเป็นระเบียบเรียบร้อย ซึ่งเกิดปัญหาการจราจรติดขัด และความสะดวกปลอดภัยต่อคนเดินเท้าซึ่งมีอยู่ในย่านนี้ ถนนราชวงศ์เป็นถนนสายหลักอีกเส้นหนึ่งที่มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนกว่าถนนเจริญกรุงและถนนเยาวราช ถึงแม้จะมีความยาวน้อยกว่าเป็นเส้นทางที่สัมพันธ์กับการคมนาคมทางน้ำ ท่าราชวงศ์ได้เป็นอย่างดี ที่ขนถ่ายผู้โดยสารและสินค้าขึ้นลงไปตามพื้นที่ต่าง ๆ โดยเรือด่วนและเรือข้ามฟาก บริเวณท่าราชวงศ์จึงมีผู้มาใช้บริการกันอย่างหนาแน่น เนื่องจากเป็นบริเวณเดียวที่เชื่อมโยงกับระบบการจราจรทางบกได้ดีที่สุด บริเวณดังกล่าวจึงควรได้รับการพัฒนาด้วยการเปิดพื้นที่วางแผนและออกแบบให้เหมาะสมกับพื้นที่ต่อไป

ความสัมพันธ์ระหว่างเอกลักษณ์ชุมชนและการท่องเที่ยวเขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร

แผนที่ที่ 3-9 แสดงระบบถนนในเขตสัมพันธวงศ์

สัญลักษณ์

- ถนนสายหลัก
- ถนนสายรอง
- ถนนคนเดิน

นายวรชัย ไรจนพรทิพย์
ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์

ที่มา : จากการสำรวจ

(ซ) สาธารณูปการ

เป็นบริการสาธารณะซึ่งรัฐให้บริการแก่ชุมชนในด้านต่างๆ โดยกำหนดสถานที่การให้บริการกระจายไปทั่วพื้นที่ เพื่อให้ประชาชนเข้ามารับบริการสาธารณูปการ ได้แก่ งานด้านการศึกษา สุขภาพอนามัยของประชาชน ตลอดจนการให้บริการอื่นๆ ที่เกี่ยวกับชีวิตประจำวันของประชาชน

เขตสัมพันธวงศ์มีบริการสาธารณะทุกด้านเช่นเดียวกับเขตอื่นๆ ที่หน่วยงานต่างๆทั้งที่มาจากส่วนกลางและส่วนท้องถิ่นเข้ารับผิดชอบในพื้นที่นี้ เพื่อให้บริการในด้านต่างๆ ตามที่กล่าวมาข้างต้น บริการสาธารณะมีดังนี้

- ที่ว่าการเขตสัมพันธวงศ์ เป็นหน่วยงานของกรุงเทพมหานครเขตหนึ่งในจำนวน 24 เขต ตั้งอยู่ที่ถนนโยธา แขวงตลาดน้อย มีหน้าที่รับผิดชอบในการให้บริการแก่ประชาชนในรูปแบบต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกัชีวิตประจำวัน เสมือนเป็นกรุงเทพมหานคร โดยมีหัวหน้าเขตเป็นหัวหน้าผู้บริหารงานตามที่กฎหมายกำหนด งานที่รับผิดชอบประกอบด้วย

1. งานปกครอง มีหน้าที่ความรับผิดชอบเกี่ยวกับการดำเนินการงานปกครองท้องที่ตามที่กฎหมายกำหนด เช่น การสอบสวนรับรอง การรับรองบุคคล การสอบสวนสารบบความแพ่ง การป้องกันฝ่ายพลเรือนและอาสารักษาดินแดน การป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย เป็นต้น การจดทะเบียนสมรส การจดทะเบียนหย่า การรับและเลิกรับบุตรบุญธรรม การรับรองบุตร การขอแก้ไขสัญชาติ การลงทะเบียนสมมาคมมูลนิธิ ศาลเจ้า มัสยิด งานด้านนิติกรรม ส่งเสริมอาชีพ ตลอดจนการวางแผนการต่าง ๆ และการประชาสัมพันธ์ของเขต

2. งานทะเบียน มีหน้าที่รับผิดชอบการดำเนินงาน ได้แก่ การจัดทำทะเบียนบ้าน ทะเบียนคนเกิด คนตาย การรับแจ้งย้ายที่อยู่อาศัย หมายเลขบ้าน การรับแจ้งขอเพิ่มชื่อตกลำรวจ การรับแจ้งตั้งชื่อบุตร การเปลี่ยนชื่อสกุล การแก้ไขเปลี่ยนแปลงรายการต่างๆ ในทะเบียนบ้าน การแก้ไขรายการต่างๆ ในสูติบัตร การแจ้งย้าย เก็บฝัง เผาศพ การรับแจ้งบ้านรื้อ บ้านถูกเพลิงไหม้ การตรวจสอบทะเบียนบ้านเพิ่ม ขึ้นทะเบียนทหาร และเพื่อการต่างๆ การเปรียบเทียบปรับคดีความผิดตาม พ.ร.บ. ทะเบียนราษฎร การจัดทำทะเบียนรายชื่อสิทธิเลือกตั้ง สถิติต่างๆ และงานที่เกี่ยวกับทะเบียนบัตรประจำตัวประชาชน

3. งานโยธา มีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการดำเนินการก่อสร้าง ซ่อมแซมบูรณะสิ่งก่อสร้างตามงบประมาณที่ได้รับ การควบคุม บังคับการหรือปฏิบัติงานให้เป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยการควบคุมอาคาร และงานที่เกี่ยวกับการดูแลรักษาที่สาธารณะ เช่น ถนน ตรอก ซอย ทางเท้า คูคลอง เป็นต้น ในเขตพื้นที่ให้เป็นไปตามกฎหมายที่กำหนด

4. งานรักษาความสะอาด มีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการดำเนินการจัดเก็บขยะมูลฝอย งานล้างถนน งานบำรุงรักษา คูคลอง ท่อระบายน้ำ และงานที่เกี่ยวกับการรักษาความสะอาดอื่นๆ ในเขตพื้นที่

5. งานอนามัย มีหน้าที่เกี่ยวกับการดำเนินงานสุขาภิบาล ร้านอาหาร การสุขาภิบาลตลาด การสุขาภิบาลโรงงาน การสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อม การสุขาภิบาลทั่วไป เช่น ตรวจแนะนำสถานที่แต่งผม การอนุญาตใช้เครื่องเสียง เป็นต้น

6. งานศึกษาธิการ มีหน้าที่ความรับผิดชอบเกี่ยวกับการให้บริการศึกษาแก่เด็กที่อยู่เกณฑ์ตาม พ.ร.บ.ประถมศึกษา และการบริหารงานลูกเสือ อนุชาชาติ มีโรงเรียนในสังกัดของกรุงเทพมหานครในเขตพื้นที่นี้จำนวน 4 โรงเรียน

7. งานคลัง มีหน้าที่ความรับผิดชอบเกี่ยวกับการดำเนินการแลควบคุมเกี่ยวกับการเงิน การเบิกจ่าย การจัดทำบัญชี ตลอดจนงานด้านการจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์ของเขต การจัดทำงบประมาณประจำปีเพื่อพัฒนาพื้นที่ตามโครงการที่จัดทำ

8. งานรายได้ มีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการดำเนินการจัดเก็บภาษีโรงเรือน, ภาษีที่ดิน, ภาษีบำรุงท้องที่, ภาษีป้าย ค่าธรรมเนียมต่างๆ ในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร เช่น ค่าอากรฆ่าสัตว์, ค่าธรรมเนียมโรงฆ่าสัตว์ เป็นต้น

9. งานตำรวจเทศกิจ มีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการดำเนินการกับผู้ฝ่าฝืนหรือกระทำความผิดกฎหมายลักษณะต่างๆ เช่น การรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง, การควบคุมอาคาร, การเวนคืน เป็นต้น ตลอดจนการจัดระบบหาบเร่ แผงลอยซึ่งลูกล้าที่สาธารณะ ด้านการวางระเบียบกฎหมาย และหาที่ซึ่งเหมาะสมโดยมิให้เกิดความเดือดร้อนต่อประชาชน

นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานของส่วนกลางซึ่งเป็นงานฝาก คือ สรรพากรเขตของกรมสรรพากร ซึ่งรับผิดชอบในการจัดเก็บภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา ภาษีเงินได้นิติบุคคล ภาษีการค้า อากรแสตมป์ อากรมหรสพ และค่าขายของเบ็ดเตล็ดต่างๆ ในเขตพื้นที่ให้เป็นไปตามเป้าหมาย และงานสวัสดิ์อำเภอ มีหน้าที่รับผิดชอบในการคัดเลือกบุคคลเข้าเป็นทหารตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในกฎหมาย

- ศูนย์บริการสาธารณสุข ในพื้นที่เขตสัมพันธวงศ์ มีศูนย์บริการสาธารณสุข สังกัดสำนักอนามัย กรุงเทพมหานคร จำนวน 1 แห่ง คือ ศูนย์บริการสาธารณสุข 13 ตั้งอยู่ที่ถนนจักรวรรดิ แขวงจักรวรรดิ มีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการให้บริการด้านการบำบัดรักษาแก่เด็กและประชาชนทั่วไป การป้องกันโรค การตรวจสุขภาพเด็ก การส่งคนส่งเคราะห์ การตรวจรักษาโรคทางช่องปาก

การให้บริการด้านวางแผนครอบครัวและการให้การศึกษแก่ประชาชน ศูนย์บริการสาธารณสุข 13 มีอัตรากำลังเจ้าหน้าที่จำนวน 12 อัตราประกอบด้วยแพทย์ 1 อัตรา ทำหน้าที่เป็นหัวหน้าศูนย์พยาบาล 8 อัตรา และผู้พยาบาล 3 อัตรา สถิติมีผู้มาใช้บริการเฉลี่ยประมาณวันละ 50 - 60 คน

- การบริการด้านการศึกษา มีโรงเรียนทั้งของภาครัฐบาลและภาคเอกชน ดังนี้

1. สังกัดกรมอาชีวศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ จำนวน 2 โรงเรียน คือ วิทยาลัยเขตบพิตรพิมุข เป็นระดับอาชีวศึกษา มีจำนวนนักศึกษาประมาณ 1,000 คน และโรงเรียนเอี่ยมลอม มีนักศึกษาประมาณ 200 คน

2. สังกัดกรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ จำนวน 3 โรงเรียน ประมาณ 8 คน โรงเรียนหาวิธานวัตร เป็นระดับประถมมีจำนวนนักเรียนประมาณ 1,000 คน และโรงเรียนวัดชัยชนะสงคราม เป็นระดับประถม มีจำนวนนักเรียนประมาณ 800 คน

3. สังกัดกรุงเทพมหานคร จำนวน 4 โรงเรียน เป็นระดับประถม คือโรงเรียน วัดจักรวรรดิ มีนักเรียนประมาณ 500 คน โรงเรียนวัดสัมพันธวงศ์ มีนักเรียนประมาณ 120 คน โรงเรียนวัดปทุมคงคา มีนักเรียนประมาณ 500 คน และโรงเรียนวัดไตรมิตรมีนักเรียนประมาณ 800 คน

นอกนั้นเป็นโรงเรียนเอกชน จำนวน 4 โรงเรียน เป็นระดับประถม คือ โรงเรียนกุหลาบวัฒนา และกุหลาบวิทยา เป็นระดับมัธยมมีนักเรียนรวมประมาณ 5,000 คน โรงเรียนเผยอิงเป็นระดับประถม มีนักเรียนประมาณ 200 คน โรงเรียนมังกุจัน-เตอะกุงเตี้ยะ เป็นระดับประถม มีนักเรียนประมาณ 200 คนเช่นกัน

3.3 ลักษณะทางเศรษฐกิจ

สภาพเศรษฐกิจโดยทั่วไปนั้น ประชากรส่วนใหญ่ของเขตสัมพันธวงศ์ เป็นคนวัยทำงานถึงร้อยละ 80 และเป็นผู้สูงอายุและเด็กร้อยละ 20 และยังพบว่ามีการแบ่งที่เป็นคนงานต่างถิ่นจากภาคอีสานและจากพื้นที่ชั้นในกรุงเทพฯเป็นจำนวนมาก เนื่องจากเป็นเขตที่มีสภาพเป็นแหล่งงานขนาดใหญ่ จึงจัดได้ว่าเป็นชุมชนของผู้มีรายได้สูง เนื่องจากการแข่งขันกันค่อนข้างสูงในเชิงธุรกิจ ในทางกลับกัน การร่วมมือกันทางธุรกิจหรือผลประโยชน์ต่างๆมีน้อยมาก

จากตารางที่ 3-2 จะเห็นได้ว่า แขนงที่ประชากรมีรายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปีสูงที่สุด คือ แขนงจักรวรรดิ มีรายได้เฉลี่ย 146,248 บาทต่อคนต่อปี รองลงมา คือ แขนงสัมพันธวงศ์ มีรายได้เฉลี่ย 137,496 บาทต่อคนต่อปี และแขนงตลาดน้อย มีรายได้เฉลี่ย 130,732 บาท ต่อคนต่อปี

ในอดีตพื้นที่เขตสัมพันธวงศ์ เป็นพื้นที่ซึ่งมีความสำคัญทางเศรษฐกิจสูงมาก เทียบได้กับ ย่านสีลม หรือสุขุมวิทในปัจจุบัน โดยดูได้จากราคาประเมินที่ดินที่สูง เป็นย่านการค้าส่ง ระดับประเทศ ที่มีการติดต่อคมนาคมได้หลายทางจนเกิดเจ้าสัวขึ้นมากมาย เช่น บริษัท เจริญโภค ภัณฑ์ หรือ ซี.พี. แต่ในปัจจุบัน ด้วยสภาพการจราจรที่ติดขัด ทำให้กิจการเหล่านี้ขยายตัวออกไปสู่ พื้นที่อื่นมากขึ้น เจ้าของธุรกิจที่มีฐานะดี มักจะมีบ้านพักอาศัยในพื้นที่อื่นนอกเมือง ทำให้เขตสัม พันธวงศ์ย่านธุรกิจร้านค้าต่างๆเป็นส่วนใหญ่ ในขณะที่ที่พักอาศัยลดน้อยลง

ตารางที่ 3-2 แสดงจำนวนรายได้เฉลี่ยต่อปีของประชากรในพื้นที่เขตสัมพันธวงศ์

แขวง	รายได้เฉลี่ย คน/ปี (บาท)
ตลาดน้อย	130,732
สัมพันธวงศ์	137,496
จักรวรรดิ	146,248
รายได้รวมเฉลี่ยต่อคน	138,159

ที่มา : ฝ่ายรายได้ สำนักงานเขตสัมพันธวงศ์ ข้อมูลปี 2546

3.4 ลักษณะทางสังคม

3.4.1 ประชากร

(ก) ลักษณะประชากร

เขตสัมพันธวงศ์มีประชากรในปี 2548 รวมทั้งสิ้น 31,771 คน คิดเป็นสัดส่วน 1 ใน 100 ของประชากรกรุงเทพมหานครทั้งหมด แบ่งออกเป็นเพศชาย 15,588 คน เพศหญิง 16,183 คน โดยแขวงที่มีประชากรมากที่สุด คือ แขวงสัมพันธวงศ์ มีจำนวนประชากร 12,507 คน แบ่ง ออกเป็นเพศชาย 6,112 คน เพศหญิง 6,395 คน ลำดับถัดลงมาคือ แขวงจักรวรรดิ มีประชากร 9,736 คน แบ่งออกเป็นเพศชาย 4,873 คน เพศหญิง 4,863 คน และแขวงที่มีประชากรน้อยที่สุด คือ แขวงตลาดน้อย มีประชากร 9,528 คน แบ่งออกเป็นเพศชาย 4,603 คน และเพศหญิง 4,925 คนตามลำดับ ดังที่แสดงในตารางที่ 3-3

ตารางที่ 3-3 แสดงจำนวนประชากรรายแขวง เขตสัมพันธวงศ์ พ.ศ. 2548

แขวง	ชาย	หญิง	รวม
จักรวรรดิ	4,873	4,863	9,736
สัมพันธวงศ์	6,112	6,395	12,507
ตลาดน้อย	4,603	4,925	9,528
รวม	15,588	16,183	31,771

ที่มา : ฝ่ายปกครอง สำนักงานเขตสัมพันธวงศ์ ปี 2548

(ข) การคาดการณ์ประชากร

จากตาราง 3-5 ที่แสดงจำนวนประชากรตั้งแต่ปี 2544-2548 จะเห็นว่าที่ผ่านมาเขตสัมพันธวงศ์มีจำนวนประชากรลดลงทุกปี โดยแขวงสัมพันธวงศ์จะมีจำนวนประชากรมากที่สุด รองลงมาคือ แขวงจักรวรรดิ และแขวงตลาดน้อยตามลำดับ

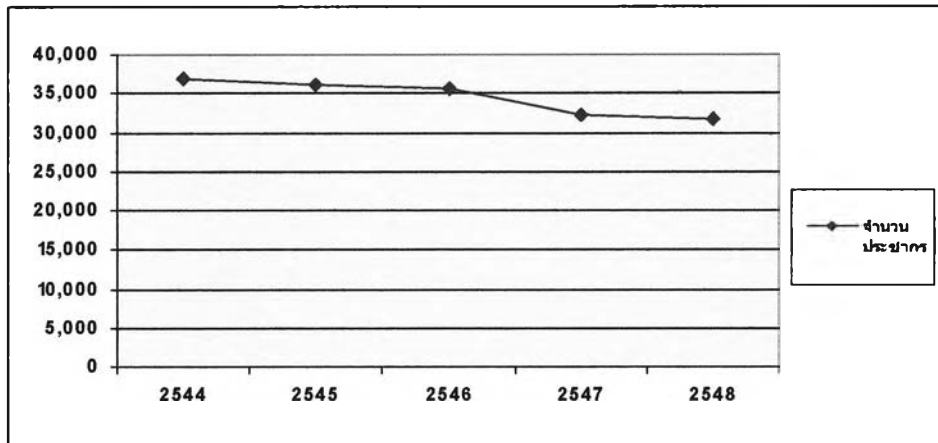
เมื่อนำข้อมูลประชากร 5 ปีย้อนหลังมาทำการคาดการณ์ประมาณจำนวนประชากรในอนาคตของเขตสัมพันธวงศ์โดยวิธี Exponential จะทำให้สามารถคาดการณ์จำนวนประชากรได้ว่า จะมีแนวโน้มที่ลดลงอย่างต่อเนื่อง สาเหตุเนื่องจากเป็นเขตธุรกิจการค้า จึงมีความแออัดหนาแน่น ดังนั้นประชากรจึงย้ายออกไปยังพื้นที่ใกล้เคียงหรือแถบชานเมืองมากขึ้น

ตารางที่ 3-4 แสดงจำนวนประชากรรายแขวง เขตสัมพันธวงศ์ พ.ศ. 2544-2548

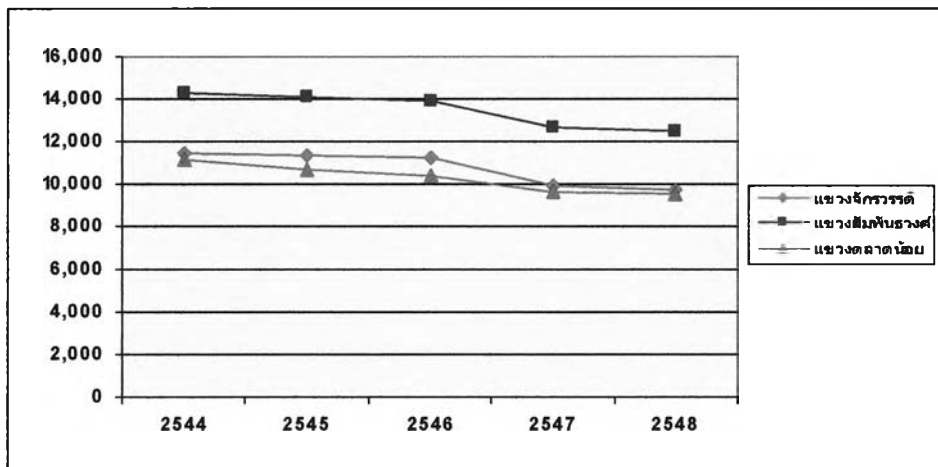
แขวง	จำนวนประชากร(คน)				
	2544	2545	2546	2547	2548
จักรวรรดิ	11,463	11,350	11,243	9,912	9,736
สัมพันธวงศ์	14,301	14,106	13,886	12,691	12,507
ตลาดน้อย	11,135	10,671	10,418	9,631	9,528
รวม	36,899	36,127	35,547	32,194	31,771

ที่มา : ฝ่ายปกครอง สำนักงานเขตสัมพันธวงศ์

แผนภูมิที่ 3-1 แสดงการคาดการณ์ประชากรของเขตสัมพันธวงศ์

แผนภูมิที่ 3-2 แสดงการคาดการณ์ประชากรรายแขวง

(ค) ความหนาแน่นประชากร

ในการศึกษาความหนาแน่นของประชากร เขตสัมพันธวงศ์เป็นเขตที่มีความหนาแน่นสูงมาก ในปี 2548 มีความหนาแน่นถึง 67,230 คนต่อตารางกิโลเมตร และจากตารางที่ 3-5 ที่ความหนาแน่นประชากรในช่วงระยะของปี พ.ศ. 2544 - 2548 จะเห็นได้ว่าเขตสัมพันธวงศ์มีความหนาแน่นของประชากรลดลงทุกปี ซึ่งแปรผันตามจำนวนประชากรซึ่งลดลงเช่นเดียวกัน

ปัจจุบัน แขวงสัมพันธวงศ์มีความหนาแน่นมากที่สุด คือ 25,894 คนต่อตารางกิโลเมตร รองลงมา คือ แขวงตลาดน้อยและแขวงจักรวรรดิ ที่มีความหนาแน่น 21,220 และ 20,166 คนต่อตารางกิโลเมตร ตามลำดับ

ตารางที่ 3-5 แสดงความหนาแน่นประชากรรายแขวง เขตสัมพันธวงศ์ พ.ศ. 2544 - พ.ศ. 2548

แขวง	พื้นที่ (ตาราง กิโลเมตร)	ความหนาแน่น (คน/ตารางกิโลเมตร)				
		2544	2545	2546	2547	2548
จักรวรรดิ	0.484	23,684	23,450	23,229	20,479	20,116
สัมพันธวงศ์	0.483	29,609	29,205	28,749	26,275	25,894
ตลาดน้อย	0.449	24,800	23,766	23,203	21,450	21,220
รวม	1.416	78,093	76,421	75,181	68,204	67,230

ที่มา : ฝ่ายปกครอง สำนักงานเขตสัมพันธวงศ์

(ง) การเปลี่ยนแปลงประชากร

การเปลี่ยนแปลงประชากรเขตสัมพันธวงศ์นั้น สามารถพิจารณาได้จาก อัตราการเพิ่มโดยธรรมชาติ และอัตราการย้ายถิ่นสุทธิ จากตารางที่ 3-6 แสดงอัตราการเพิ่มโดยธรรมชาติของเขตสัมพันธวงศ์ในปี 2541 และ 2544 พบว่า เขตสัมพันธวงศ์มีแนวโน้มอัตราการเพิ่มของประชากรลดลง คือ จากปี 2541 อัตราการเพิ่มโดยธรรมชาติเท่ากับ -0.40 ลงมาเหลือ -0.45 ในปี 2544 และจากตารางที่ 3-8 แสดงอัตราการย้ายถิ่นสุทธิ พบว่า มีอัตราการย้ายออกสูงกว่าอัตราการย้ายเข้า คือ อัตราการย้ายออกในปี 2541 เท่ากับ -0.58 เหลือ -0.88 ในปี 2544 จากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ทำให้ประชากรในเขตสัมพันธวงศ์มีแนวโน้มลดลงตามลำดับ ทั้งนี้เนื่องมาจากประชากรที่เคยอาศัยอยู่ในเขตนี้เริ่มมีการย้ายไปออกไปสู่พื้นที่อื่นรอบนอกเพิ่มมากขึ้นทุกปี

นอกจากนี้อัตราการย้ายถิ่นยังขึ้นอยู่กับข้อกำหนดนโยบายของกรุงเทพมหานคร ในช่วงหลังแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้กำหนดให้โรงงานอุตสาหกรรมกระจายออกไปเขตชานเมือง เพื่อบรรเทาผลกระทบเป็นพิษและความแออัดในย่านใจกลางเมือง และยังเป็นการสร้างงานและกระจายงานออกจากย่านธุรกิจใจกลางเมืองมากยิ่งขึ้น และเป็นการกระตุ้นให้เกิดการย้ายถิ่นออกและกระจายประชากรไปสู่เขตชานเมืองมากขึ้นอีกด้วย

ตารางที่ 3-6 แสดงอัตราการเพิ่มของประชากรโดยธรรมชาติเขตสัมพันธวงศ์ ปี 2541 และปี 2544

ปี พ.ศ.	จำนวนประชากร	เกิด	ตาย	อัตราการเพิ่มโดยธรรมชาติ
2541	38,628	2	155	-0.40
2544	36,899	1	167	-0.45

ที่มา : ฝ่ายทะเบียน สำนักงานเขตสัมพันธวงศ์

$$\text{อัตราการเพิ่มโดยธรรมชาติ} = \frac{\text{จำนวนคนเกิด} - \text{จำนวนคนตาย}}{\text{จำนวนประชากรทั้งหมด}} \times 100$$

ตารางที่ 3-7 แสดงอัตราการย้ายถิ่นสุทธิเขตสัมพันธวงศ์ ปี 2541 และปี 2544

ปี พ.ศ.	จำนวนประชากร	ย้ายเข้า	ย้ายออก	อัตราการย้ายถิ่นสุทธิ
2541	38,628	2,402	2,626	-0.58
2544	36,899	2,067	2,393	-0.88

ที่มา : ฝ่ายทะเบียน สำนักงานเขตสัมพันธวงศ์

$$\text{อัตราการย้ายถิ่นสุทธิ} = \frac{\text{จำนวนคนย้ายเข้า} - \text{จำนวนคนย้ายออก}}{\text{จำนวนประชากรทั้งหมด}} \times 100$$

(จ) โครงสร้างประชากร

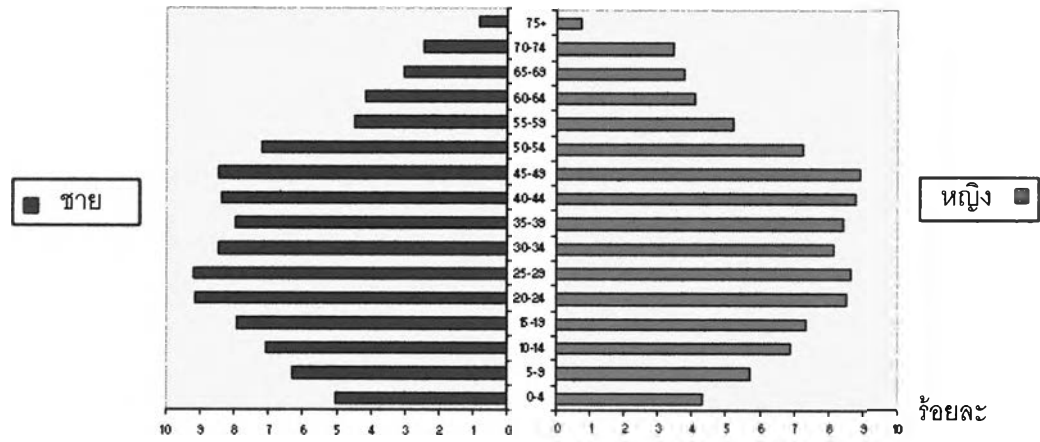
เมื่อนำประชากรของเขตสัมพันธวงศ์ของปี 2544 และปี 2548 เปรียบเทียบกันตามตาราง 3-8 พบว่า ปริมาณประชากรจะมีฐานแคบลงและขยายกว้างขึ้นในช่วงบน ในขณะที่ช่วงกลางไม่เพิ่มขึ้นมากนัก เมื่อดูตามแผนภูมิที่ 3-3 และ 3-4 แสดงว่า เขตสัมพันธวงศ์มีจำนวนประชากรในวัยเด็กลดน้อยลง ส่งผลให้ประชากรในวัยทำงานลดลงด้วยเล็กน้อย แต่ประชากรในวัยสูงอายุมีเพิ่มมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด ทั้งนี้เนื่องจากอัตราการเกิดน้อยลง และการพัฒนาขึ้นของการแพทย์และสาธารณสุขในปัจจุบัน รวมทั้งประชากรสูงอายุส่วนใหญ่ไม่นิยมที่จะย้ายตามประชากรในวัยแรงงาน ที่มักจะย้ายออกไปพักอาศัยบริเวณรอบนอกพื้นที่หรือชานเมือง เนื่องจากความไม่สะดวกและมีความผูกพันในท้องถิ่น ทั้งนี้ประชากรสูงอายุส่วนใหญ่เป็นคนไทยเชื้อสายจีน ที่มีการรวมกลุ่มกัน พบปะสังสรรค์ทำกิจกรรมร่วมกันสม่ำเสมอ

ตารางที่ 3-8 แสดงโครงสร้างประชากรเขตสัมพันธวงศ์จำแนกตามหมวดอายุและเพศ ปี 2544 และปี 2548

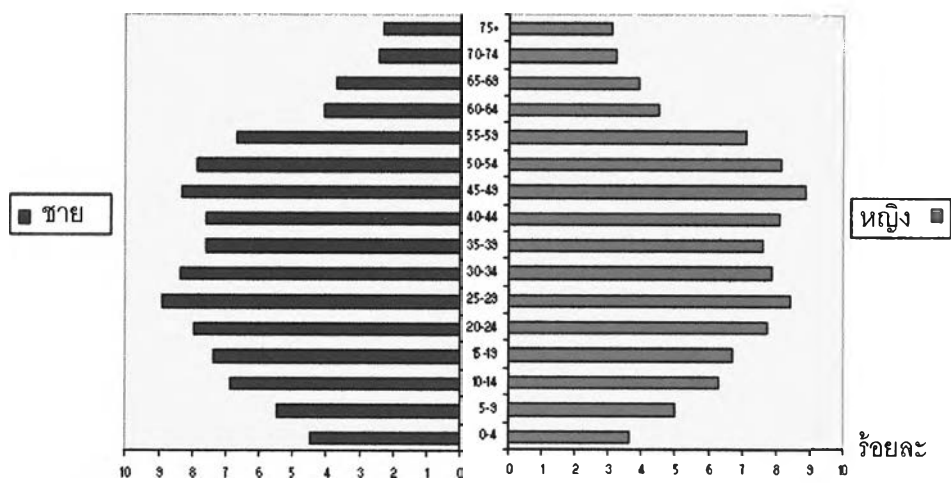
อายุ	พ.ศ. 2544				พ.ศ. 2548			
	ชาย	ร้อยละ	หญิง	ร้อยละ	ชาย	ร้อยละ	หญิง	ร้อยละ
0-4	790	5.03	705	4.33	648	4.50	560	3.65
5-9	985	6.27	929	5.71	781	5.43	760	4.96
10-14	1,111	7.07	1,117	6.87	991	6.88	962	6.28
15-19	1,245	7.93	1,189	7.31	1,058	7.35	1,023	6.68
20-24	1,436	9.14	1,384	8.51	1,141	7.93	1,184	7.73
25-29	1,444	9.20	1,406	8.65	1,280	8.89	1,286	8.39
30-34	1,324	8.43	1,321	8.12	1,203	8.36	1,209	7.89
35-39	1,250	7.96	1,364	8.39	1,097	7.62	1,166	7.61
40-44	1,313	8.36	1,427	8.77	1,095	7.61	1,238	8.08
45-49	1,332	8.48	1,450	8.92	1,200	8.34	1,352	8.82
50-54	1,131	7.20	1,174	7.22	1,129	7.84	1,250	8.16
55-59	703	4.48	842	5.18	962	6.68	1,089	7.11
60-64	654	4.16	662	4.07	586	4.07	688	4.49
65-69	475	3.03	610	3.75	539	3.74	593	3.87
70-74	381	2.43	557	3.43	352	2.45	492	3.21
75+	131	0.83	126	0.77	334	2.32	472	3.08
รวม	15,705	100.00	16,263	100.00	14,396	100.00	15,324	100.00

ที่มา : ฝ่ายทะเบียน สำนักงานเขตสัมพันธวงศ์

แผนภูมิที่ 3-3 แสดงโครงสร้างประชากรเขตสัมพันธวงศ์ ปี 2544

แผนภูมิที่ 3-4 แสดงโครงสร้างประชากรเขตสัมพันธวงศ์ ปี 2548

3.4.2 ศาสนาและวัฒนธรรม

(ก) ศาสนา

เขตสัมพันธวงศ์ประกอบด้วยวัดไทย จำนวน 12 แห่ง ศาลเจ้า 22 แห่ง มัสยิด 1 แห่ง และ โบสถ์ 1 แห่ง

-วัด สัมพันธวงศ์จะมีวัดอยู่หลายแห่ง เช่น วัดสัมพันธวงศ์ วัดไตรมิตรวิทยาราม วัดบพิตรพิมุขรววิหาร เป็นต้น ในอดีตวัดต่างๆเหล่านี้ เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชน เป็นสถานที่ที่คนในชุมชนมาพบปะ พุดคุยกัน สร้างความสัมพันธ์กัน ทำกิจกรรมทางศาสนาและกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน แม้ว่าในปัจจุบัน วัดยังคงไว้ซึ่งบทบาทเช่นในอดีต แต่ได้ลดบทบาทดังกล่าวลงไปมาก เนื่องจากสภาพสังคมในปัจจุบันมีความเป็นชุมชนเมืองมากขึ้น กล่าวคือ สัมพันธวงศ์มีสภาพความเป็นย่านกิจกรรมการค้ามากขึ้น มีการแข่งขันกันทางการค้า ไม่มีเวลาที่จะทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันมากเท่าในอดีต

ภาพที่ 3-5 วัดสัมพันธวงศ์

ภาพที่ 3-6 วัดไตรมิตรวิทยาราม

-ศาลเจ้า เป็นที่ทราบกันว่า ประชากรส่วนใหญ่ในเขตสัมพันธวงศ์นั้น เป็นชาวไทยเชื้อสายจีนเป็นส่วนมาก จึงเป็นสาเหตุให้มีศาลเจ้าจำนวนมากเช่นเดียวกัน เพื่อไว้เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อของชนชาวจีนในวัน หรือ เทศกาลสำคัญต่างๆ เช่น เทศกาลตรุษจีน สารทจีน เป็นต้น ซึ่งในช่วงเทศกาลดังกล่าว ตามวัดจีน และศาลเจ้าต่างๆ จะเต็มไปด้วยผู้คนมากมายทั้งในพื้นที่และจากต่างพื้นที่ เนื่องจากถือว่า ย่านสัมพันธวงศ์เป็นศูนย์รวมวัดและศาลเจ้าที่มากมายที่สุดแห่งหนึ่งของประเทศไทย วัดจีนและศาลเจ้าที่สำคัญในพื้นที่สัมพันธวงศ์ ได้แก่ ศาลเจ้าเล่งบ๊วยเอี้ย วัดมังกรมั่งฮราวาส วัดอุภัยราชบำรุง เป็นต้น

ภาพที่ 3-7 วัดอุภัยราชบำรุง

ภาพที่ 3-8 ศาลเจ้าเล่งบ๊วยเอี้ย

-มัสยิด ในเขตสัมพันธวงศ์มีชนชาวจีนอยู่เป็นส่วนใหญ่ มัสยิดจึงมีอยู่เพียงแห่งเดียวเท่านั้นภายในเขตนี้ คือ มัสยิดยมีตุลอิสลาม (หลวงโกชาอิศหาก) ซึ่งเป็นมัสยิดที่มีเอกลักษณ์แตกต่างจากแห่งอื่น คือมีลักษณะเป็นแบบสถาปัตยกรรมตะวันตก ไม่มีลักษณะเป็นโดมเหมือนมัสยิดทั่วไป

ภาพที่ 3-9 มัสยิดยมีตุลอิสลาม

-โบสถ์ ภายในสัมพันธวงศ์ มีโบสถ์กัลหวาร์ ซึ่งเป็นโบสถ์คริสต์โรมันคาทอลิก อยู่เพียงแห่งเดียว ซึ่งตั้งอยู่ในโรงเรียนกุหลาบวิทยาลัยที่แขวงตลาดน้อย ใช้สำหรับประชาชนที่นับถือศาสนาคริสต์ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา

ภาพที่ 3-10 โบสถ์กัลหวาร์

(ข) วัฒนธรรม

สัมพันธวงศ์เป็นย่านพักอาศัยของชุมชนชาวจีนมาตั้งแต่อดีต ดังนั้น วัฒนธรรมต่างๆ ภายในพื้นที่จึงเป็นวัฒนธรรมแบบชนชาวจีน ที่เห็นได้เด่นชัดที่สุด ได้แก่ ลักษณะสถาปัตยกรรมที่มีรูปแบบเฉพาะ ยังคงเป็นเอกลักษณ์แบบอาคารจีนสมัยก่อนอยู่ นอกจากนี้ เนื่องจากชาวจีนจะมีการรวมกลุ่มกันเป็นสมาคมต่างๆ ทั้งกลุ่มทางด้านการค้า หรือ กลุ่มทางด้านนันทนาการ ดังนั้น รูปแบบวิถีชีวิตที่อยู่ร่วมกัน พึ่งพาอาศัยกัน ยังคงเป็นจุดเด่นของพื้นที่นี้ จะเห็นได้จากประชาชนในย่านยังคงอาศัยอยู่ร่วมกันอย่างแออัดได้อย่างเป็นเอกลักษณ์ ชาวจีนจะนิยมอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวใหญ่มากกว่าที่จะแยกออกไป ถึงแม้ว่าสภาพสังคมในปัจจุบันจะเปลี่ยนไปมาก แต่รูปแบบการใช้ชีวิตแบบนี้ยังคงอยู่สืบต่อไป

ภาพที่ 3-11 คนจีนในเขตสัมพันธวงศ์ มีวิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์

3.4.3 การศึกษาและสาธารณสุข

เขตสัมพันธวงศ์ประกอบด้วยสถานศึกษาต่างๆ จำนวน 11 แห่ง แบ่งเป็น สถานศึกษาของรัฐ 8 แห่ง และของเอกชน อีก 3 แห่ง ดังตาราง 3-9 และ ตาราง 3-10

ตารางที่ 3-9 แสดงจำนวนโรงเรียนในเขตสัมพันธวงศ์ที่สังกัดรัฐบาล

สถานศึกษารัฐบาล							
ลำดับ	ชื่อ	เลขที่	ตรอก/ ซอย	ถนน	แขวง	ระดับ	สังกัด
1.	วัดจักรวรรดิ	225/1		จักรวรรดิ	จักรวรรดิ	อ.1-ป.6	กทม.
2.	วัดปทุมคงคา	1640		ทรงวาด	สัมพันธวงศ์	อ.1-ป.6	กทม.
3.	วัดสัมพันธวงศ์	579		ทรงวาด	สัมพันธวงศ์	อ.1-ป.6	กทม.
4.	วัดชัยชนะสงคราม	83/1		มหาจักร	สัมพันธวงศ์	อ.1-ป.6	สป.กทม.
5.	มหาวิทยาลัยวัด	66/1		ไมตรี	ตลาดน้อย	อ.1-ป.6	สป.กทม.
6.	ไตรมิตรวิทยาลัย	661		เจริญกรุง	ตลาดน้อย	ม.1-ม.6	กรมสามัญ กระทรวงศึกษา ธิการ
7.	วิทยาเขต บพิตรพิมุข จักรวรรดิ	264		จักรวรรดิ	จักรวรรดิ	ปวช. ปวส. ปริญญา ตรี	สถาบันเทคโนโลยี ราชมงคล
8.	วิทยาลัยสารพัด ช่างสี่พระยา	1130	วานิช 2	โยธา	ตลาดน้อย		

ที่มา : สำนักงานเขตสัมพันธวงศ์

ตารางที่ 3-10 แสดงจำนวนโรงเรียนในเขตสัมพันธวงศ์ที่สังกัดเอกชน

สถานศึกษาเอกชน							
ลำดับ	ชื่อ		ตรอก/ ซอย	ถนน	แขวง	ระดับ	สังกัด
1.	ผยอง	831		ทรงวาด	จักรวรรดิ	อ.1-ป.6	สช.
2.	กุหลาบวิทยา	1334	วานิช 2	โยธา	ตลาดน้อย	ป.1-ม.3	สช.
3.	กุหลาบวัฒนา	1328	วานิช 2	โยธา	ตลาดน้อย	ป.1-ม.3	สช.

ที่มา : สำนักงานเขตสัมพันธวงศ์

ในส่วนของบริการสาธารณสุขนั้น เขตสัมพันธวงศ์มีหน่วยงานราชการที่ให้บริการด้านสาธารณสุขคือ ศูนย์บริการข้อมูลสาธารณสุขที่บริเวณถนนราชวงศ์ ซึ่งให้บริการด้านการรักษาและป้องกันโรคให้แก่ประชาชน และมีโรงพยาบาลเทียนฟ้ามูลนิธิ ซึ่งเป็นโรงพยาบาลเก่าแก่ ที่ยังให้บริการประชาชนเช่นกัน

3.4.4 ลักษณะสังคมและชุมชน

ชุมชนในพื้นที่เขตสัมพันธวงศ์เป็นลักษณะของการผสมผสานของพาณิชยกรรมและที่อยู่อาศัยเป็นส่วนใหญ่มีการรวมตัวกิจกรรมด้านการค้าเป็นย่านๆ เช่น ย่านขายส่งเสื้อผ้า ตลอดจนเครื่องเหล็ก ได้มีการรวมตัวบริเวณถนนเจริญกรุง และถนนมหาจักร เป็นย่านการค้าเครื่องจักร บริเวณถนนปริพัทธ์เป็นย่านการค้าของเก่า บริเวณลำเพ็ญและสะพานหันเป็นย่านการค้าผ้าและเสื้อผ้า การรวมตัวการค้าทองและธุรกิจการเงินบริเวณถนนเยาวราช ถนนตรีมิตรและถนนข้าวสาร เป็นย่านค้าเหล็ก และนอกจากนี้ในเขตนี้ยังเป็นที่ตั้งของกลุ่มธุรกิจการเงิน ธนาคาร และทรัสต์ต่างๆ ซึ่งมีจำนวน 63 แห่งกระจายอยู่ทั่วไป ย่อมแสดงให้เห็นว่าเขตสัมพันธวงศ์เป็นศูนย์กลางธุรกิจการค้ากลางเมือง

ชุมชนในเขตสัมพันธวงศ์ ถือได้ว่าเป็นชุมชนที่มีฐานะดี เพราะมีย่านการค้าอยู่มาก และมีการแข่งขันกันสูงทางการค้า ทำให้เกิดการกระจุกตัวของประชากรในชุมชนเพื่อเป็นแรงงานให้กับย่าน

ตารางที่ 3-11 แสดงรายละเอียดของชุมชนในเขตสัมพันธวงศ์

ลำดับ	ชื่อชุมชน	แขวงที่ตั้งชุมชน	กรรมสิทธิ์ที่ดิน	เจ้าของที่ดิน	พื้นที่ (ไร่)	จำนวนประชากร (คน)		
						ชาย	หญิง	รวม
1	โปลิศสภา	ตลาดน้อย	เอกชน/เช่า	เอกชน	4.75	330	280	610
2	ผู้ค้าอะไหล่เก่า	ตลาดน้อย	เอกชน/เช่า	เอกชน/ทรัพย์สินฯ	1.38	165	132	297
3	ตลาดน้อย	ตลาดน้อย	เอกชน/เช่า	เอกชน/ทรัพย์สินฯ	2.83	216	204	420
4	วานิชสัมพันธ	ตลาดน้อย	เอกชน/เช่า	เอกชน/ทรัพย์สินฯ	1	206	187	393
5	ชอยสุกร	ตลาดน้อย	เอกชน/เช่า	เอกชน	3.15	149	177	326
6	จวงสวัสดิ์	ตลาดน้อย	เอกชน/เช่า	เอกชน/ทรัพย์สินฯ	0.75	61	82	143
7	โชฎีก	ตลาดน้อย	เอกชน/เช่า	เอกชน/ทรัพย์สินฯ	1	325	290	615
8	พาดสาย	สัมพันธวงศ์	เอกชน/เช่า	เอกชน/ทรัพย์สินฯ	1.15	220	230	450
9	กรมภูเรศร์	สัมพันธวงศ์	เช่า	ทรัพย์สินฯ	1.15	295	369	664
10	ตรอกโพธิ์	สัมพันธวงศ์	เช่า	ทรัพย์สินฯ	1.8	129	143	272
11	พิพากษา	สัมพันธวงศ์	เอกชน/เช่า	เอกชน/ทรัพย์สินฯ	1.75	224	226	450
12	กุศลสามัคคี	สัมพันธวงศ์	เอกชน/เช่า	เอกชน	1.75	185	275	460
13	มิตรชัยภูมิ	จักรวรรดิ	เอกชน/เช่า	เอกชน/ทรัพย์สินฯ	1.33	71	78	149
14	ภิรมย์	จักรวรรดิ	เอกชน/เช่า	เอกชน	5.1	201	241	442
15	สะพานหัน	จักรวรรดิ	เอกชน/เช่า	เอกชน	1.98	142	168	310
16	มิตรตลาดเก่า	จักรวรรดิ	เอกชน/เช่า	เอกชน/ทรัพย์สินฯ	1.1	93	103	196
17	ท่าน้ำจักรวรรดิ	จักรวรรดิ	เอกชน/เช่า	เอกชน	2.65	213	178	391
18	อิสราณภาพ	จักรวรรดิ	เช่า	เอกชน	1.6	144	139	283
19	สีบสุข	จักรวรรดิ	เช่า	ทรัพย์สินฯ	0.75	41	59	100
20	ริมคลองโองอ่าง	จักรวรรดิ	เอกชน/เช่า	เอกชน	3.2	220	207	427
21	เลื่อนฤทธิ์	จักรวรรดิ	เช่า	ทรัพย์สินฯ	5	212	213	425

ที่มา : ฝ่ายพัฒนาชุมชน สำนักงานเขตสัมพันธวงศ์

โดยสรุปแล้ว การที่เราศึกษาประวัติศาสตร์ ความเป็นมา และสภาพทั่วไปของเขตสัมพันธวงศ์นั้น ทำให้เราได้ทราบว่า เขตสัมพันธวงศ์ในอดีตนั้น ทำหน้าที่เป็นย่านที่พักอาศัยและย่านการค้าควบคู่กัน มาจนถึงในปัจจุบันที่แม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงมาตลอด แต่ยังคงหน้าที่ (Function) คือเป็นย่านการค้า เป็นแหล่งพาณิชย์กรรม แต่บทบาทในฐานะที่พักอาศัยนั้นลดน้อยลง เนื่องจากการที่เป็นย่านการค้า ทำให้ไม่เหมาะที่จะเป็นที่พักอาศัย มีความแออัดของประชากรทั้งที่อาศัยในพื้นที่ รวมทั้งนักท่องเที่ยวจากพื้นที่อื่นๆ กล่าวได้ว่า สัมพันธวงศ์ถึงจะมีพื้นที่ขนาดเล็ก แต่มีเอกลักษณ์ดึงดูดให้ผู้คนภายนอกเข้ามาภายในพื้นที่ได้ ทั้งจากลักษณะ

รูปแบบ และกิจกรรมในพื้นที่ที่สร้างจุดเด่นให้กับย่านมาโดยตลอด ในบทที่ 4 จะทำการศึกษาเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในพื้นที่เขตสัมพันธวงศ์ เพื่อจะศึกษาถึงความเชื่อมโยงกับเอกลักษณ์ชุมชน และทำความเข้าใจในเชิงลึกของพื้นที่สัมพันธวงศ์ต่อไป